

Per 586/2016

10038154,61

COBISS •

GORIŠKA KNJIŽNICA

GORIŠKA

Časopis o Gori, Gorjankah in Gorjanih

letnik 20, številka 61, Predmeja, december 2016

Goriška knjižnica
Franceta Bevka
Časopisni oddelek
Trg Edvarda Kardelja 4

5000 Nova Gorica

PESEM PO IZBORU

SKRITE SILE

Tamara Likar¹

Stopam po travi, prstenih stezicah in
skalnih stopnicah navzgor med macesne.
Stopam po mahu in rušju in skalah
zvezdam naproti.
Stopam po poti resnice, pa se je ne zavedam.
Noč me pripelje pod gluhe prepade noči,
k bistrim izvirom vode, nad mejo samote.
Srečna sem, dosegla sem svoje!
A srce mi ne da.
Spoznala sem skrivnostne
temine, šumeče bistrine.
A zdaj me mika bajna strmina tam zgoraj.
Neznana, skrivnostna, ko pesem sirene me vabi,
me snubi, dokler me ne užene.
Šele na vrhu zasnežene gore se zavedam,
kdo in kje sem.

Misli o gorah, poleti 1978

VEŠ, MAMA ...

Veš, mama,
ko bom zaspala v gorah,
ne jokaj za mano,
saj bom postala del stene,
ki je večno lepa ...

Priprava za Pamir, 1982

¹ Tamara Likar: Mladost v objemu gora; Samozaložba Lojze Likar, Ajdovščina, maj 2016. Glej: zapis Bojana Bratina v tej številki 'Gore'.

OB 61. ŠTEVILKI ,GORE' ...

*Vse, kar se začne, se enkrat tudi konča. Vmes včasih tudi na novo zaživi ...
Ne pravim, da je ta številka ,Gore' zadnja. Morebiti bodo naš časnik v roke vzeli mlajši.*

Prva ,Gora' je izšla v juniju, v letu 1998. Letošnja je enainšestdeseta – dve sta, zaradi obširnosti gradiva, dvojni! Vmes je – na 2528-ih straneh – pravo bogastvo! Je duh Gore. In Gora sama. Sebi in zanamcem smo ohranili zgodovino, pričevanja in pripovedovanja; predstavili smo osebnosti in rodbine z Gore; objavili smo nekaj sto literarnih besedil (proza, dramatika, anekdote, pesmi); v ,Gori' smo predstavili nove knjige Gorjank in Gorjanov ter spremljali nastajanje edinstvene knjižne police v prostorih Društva Gora na Rupi; dragoceni so strokovni jezikoslovni, literarno-zgodovinski in etnološki prispevki; jezikovno in še drugače barvita so besedila in podobe iz narave, predvsem o značilnih rastlinah (rožah) z Gore in iz Trnovskega gozda; Gorjani radi popotujemo – in tako je bilo objavljenih nekaj deset potopisov z vseh koncev sveta; v ,Gori' smo razpisali tudi natečaj za mlade – kako poznajo Goro in kaj čutijo do nje; seveda smo sproti objavljali zapise o vseh pomembnejših dogodkih, povezanih z Goro; spremljali smo bogato društveno življenje na Gori; ob smrtih smo predstavili življenjske poti in osebnosti tistih Gorjank in Gorjanov, ki se jih je Gora še posebej dotaknila, ki so Goro zaznamovali ...

Dosti prispevkov je tudi fotografsko dokumentiranih. Prepoznavna je zunanja podoba našega časnika, saj so avtorji naslovnice tudi znani in priznani fotografi z Gore.

Tako – kot je zapisano že na začetku: upamo in verjamemo, da bodo z izdajanjem časnika nadaljevali mlajši, da bodo v njem odslikavali svet, ki ga oni živijo ...

Uredništvo

Srečno 2017

*Vsem, ki ste nam v letu 2016 izkazali zaupanje
in kakorkoli pomagali, se najlepše zahvaljujemo.*

*Želimo vam srečno in uspehov
polno novo leto!*

DP 38.154 | 2016

KAZALO

PESEM PO IZBORU

Tamara Likar: Skrite sile	2
Tamara Likar: Veš, mama	2

OB 61. ŠTEVILKI 'GORE'	3
-------------------------------------	----------

KAZALO.....	4
--------------------	----------

SINJI VRH

Družina Vidmar – Turistična kmetija Sinji vrh	5
Sinji vrh! (F. Č.)	8

KAMNITA DEDIŠČINA GORE

Božidar Premrl : Križi Klateža s Križne Gore	9
---	----------

JEZIK IN SLOVSTVO

Aldo Černigoj: Lokarjeve misli v likih Gorjanov	22
Aldo Černigoj: Slovarček starejših predmejskih besed in besednih zvez	25
Bojan Bizjak - Zakawsky: Zapis o novem romanu – Bela vrata	30
Tamara Likar: Mladost v objemu gora (Bojan Bratina)	34
Alojzija Bratina: Veter z Gore (Bojan Bratina).....	38

TREM GOZDARJEM V SPOMIN

Anica Cernatič: Očetu	41
Tanja Mencin: Slovo	42
Viktor Polanc (1932-2016)	42

GORJANI

Franc Vidmar – Kitajc: »Življenjska pot je zelo kratka. Le sam si jo lahko podaljšaš.«	43
---	----

GOZD NAŠ VSAKDANJI

Petra Kolenc: Pretekle drobtinice o turizmu z zahodnega dela Trnovskega gozda ...	49
--	----

IZ STARIH ČASNIKOV ...

Zanimivosti in ljudske pripovedi.	54
Cerkev na Otlici.	58
Volitve na Gori in druge novičice	60

DRUŽINA VIDMAR – TURISTIČNA KMETIJA SINJI VRH¹

Na seji sveta Krajevne skupnosti Otlica – Kovk, 26. 02. 2016, je bila dana pobuda, da Petomajsko priznanje Občine Ajdovščina dobi Turistična kmetija Sinji vrh, ob 25-letnici uspešnega delovanja. Poudarjeno je bilo, da pri tem ne gre le za gostinsko ponudbo in razvoj kmetijstva, ampak je povezana tudi z umetnostjo in dobrodelnostjo. Kolonija Umetniki za Karitas, ki je bila letos že 20. po vrsti, je na državni ravni in meje celo presega. Odmeven dogodek je tudi „Slovenija odprta za umetnost.“

Člani Sveta so se s predlogom strinjali in soglasno sprejeli sklep:

Sklep: Člani Sveta Krajevne skupnosti Otlica – Kovk za prejemnika Petomajskega priznanja Občine Ajdovščina predlagamo Turistično kmetijo Sinji vrh, ki uspešno deluje 25 let, ter združuje gostinsko ponudbo, razvoj kmetijstva v kraju, umetnost in dobrodelnost.

Kasneje so ta predlog podprli še: ŠKTD Sinji vrh, Karitas vipavske dekanije in NSi Slovenija – občinski odbor Ajdovščina.

Povzetek iz obrazložitve in utemeljitve za priznanje, navedeno v Predlogu razpisa:

Na Sinjem vrhu, tem prečudovitem koščku domovine Slovenije in biseru naše Gore, si je pred petindvajsetimi leti zaželel zgraditi turistično kmetijo Hieronim Vidmar. Ideja zanj se je rodila, ko je delal v Bohinjski Bistrici in je obiskal gostišče »Janez« pod Koblo, od koder se je oko lahko razgledalo daleč naokrog. »Tudi pri nas na Primorskem so taki lepi razgledi,« si je mislil.

In res mu ni bilo treba od doma, pa tudi iskati ne dolgo ... Ko se je neke nedelje z družino sprehajal po Sinjem vrhu, je njegova ideja dobila konkretno podobo. Začel se je zanimati za lastništvo parcele na Sinjem vrhu. S skromnimi finančnimi sredstvi se je podal v nakup in gradnjo. Na začetku so bili mnogi skeptični, ker tako Hieronim kot Irma nista prihajala iz gostinske ali turistične branže. Spet drugim se je Gora zdela preveč oddaljena in nezanimiva za turiste, toda zagnanost, pogum, neizmerna volja in hitrost, s katero so dela pri gradnji napredovala, je kazala na uspeh. Na mestu, kjer je včasih stala italijanska čuvajnica za potrebe varovanja rezervoarjev vode, je v letu dni zrasel lep gostinski objekt s prenočišči. Sprva je bilo odprtje predvideno za mesec junij 1991, vendar je bila prestavljeno v avgust. Junija se je namreč v švicarskih Alpah, v severni steni Eigerja, smrtno ponesrečil Hieronimov brat Jože ... Družinski tragediji je sledila še

¹ Povzetek predloga obrazložitve Petomajskega priznanja Občine Ajdovščina za leto 2016, ki ga je Turistična kmetija Sinji vrh, ob 25-letnici uspešnega delovanja, tudi prejela. Podatke zbral Lojze Likar. Pričujoče besedilo je objavljeno tudi v časopisu KS Predmeja in KS Otlica-Kovk 'Bilanca leta 2016'.

osamosvojitvena vojna za Slovenijo in prvi gostje so bili pravzaprav vojaki Teritorialne obrambe, ki so med vojno bivali v takrat ravno dokončanem objektu.

31. avgusta 1991, na angelsko soboto, je bilo slavnostno odprtje objekta. Potrebno je bilo veliko finančnih sredstev, ogromno ur dela, odrekanja in naporov, toda Hieronimu in družini, ki mu je vseskozi stala ob strani, se je želja uresničila.

V petindvajsetih letih se je turistična kmetija Sinji vrh razvijala ter hkrati pridobivala tudi na kvaliteti in ugledu. Glas o dobri kulinarični ponudbi in prijazni postrežbi se je hitro širil. Ljudje so prihajali od blizu in daleč. Gospa Irma je odlična kuharica, ki goste s pripravljeno hrano dobresedno očara. V delo na turistični kmetiji pa sta mama in oče že od malih nog vpeljevala tudi svoje tri otroke, Aljošo, Kristijana in Polono, ki so rasli s turizmom.

Veliko srečanj, obletnic, porok, rojstnodnevnih, novoletnih in drugih praznovanj se je zvrstilo v tem času na Sinjem vrhu, dosti pohodnikov se je okrepčalo, mnogo gostov si je zaželelo izvrstne hrane ter uživanja v miru in prelepem okolju ... Poleg njih so na Sinjem vrhu našle kraj za druženje, sprostitev in ustvarjanje tudi različne interesne skupine.

Ustvarjanje je bila naslednja Hieronimova želja. Kot ljubitelj umetnosti in likovni ustvarjalec je hotel dati temu kraju še nekaj več. Želel je, da bi na Sinjem vrhu, prečudovitem kraju, ki ti seže v dno duše, umetniki našli ideje in ustvarjalni zagon. Leta 1993 je to idejo tudi uresničil, pod vodstvom in v organizaciji akademskega slikarja Klavdija Tutte.

Sinji vrh je bil prizorišče prve mednarodne likovne delavnice »Slovenija odprta za umetnost«, kjer so sodelovali umetniki z vsega sveta. Delavnica je postala tradicionalna in se odvija vsako leto. V njej se je zvrstilo mnogo priznanih in uveljavljenih umetnikov. In ker se tukaj ideje iz objema narave umetnikom kar ponujajo, so se na Sinjem vrhu odvile tudi številne druge likovne delavnice. Zato je bila izgradnja ateljeja leta 1995 neizbežna. V njem so nastajale čudovite likovne stvaritve, ki krasijo zunanost in notranost gostišča. Tako je gostišče z ateljejem in zunanjimi površinami postalo prava galerija. Istega leta je Sinji vrh ponudil prijazno gostoljubje umetnikom, ki so sodelovali v delavnici »Umetniki za Karitas«, katere udeleženci svoje likovne stvaritve podarjajo v dobrodelne namene. Tako torej lahko rečemo, da sta se stvarstvo narave in stvarstvo umetnosti na Sinjem vrhu zlili v nekaj plemenitega. Tudi ta delavnica se je prijela in postala vsakoletna. Razstave del, ki nastanejo prav tu, potujejo po galerijah v slovenskem in širšem evropskem prostoru.

Poleg umetniških delavnic pa se tu vsako leto zvrsti tudi veliko seminarjev, tečajev in drugih dejavnosti skupin, ki v tem idiličnem prostoru najdejo mir in energijo.

Turistična kmetija želi svojim potomcem ohranjati tudi etnološko izročilo Gore. Že pred leti bi Hieronim rad odkupil in obnovil »Šergalavo hišo« na Kovku, edino še dokaj ohranjeno pristno hišo na Gori, s črno kuhinjo in ognjiščem, z izbo in majhno kambro. V tleh je imela majhen hram, v prizidkih pa „štalico“ in „klajnico“. Hiša je bila krita s slamo. Hieronim je želel hišo obnoviti in ohraniti njeno identično podobo. Kljub njegovim stalnim prošnjam lastniki iz okolice

Ljubljane hiše niso hoteli prodati, zato se je Hieronim odločil zgraditi njeno dvojnico. Na Sinjem vrhu sta si leta 2011 podali roko preteklost in sedanjost, ko je tam dobila svoje mesto nova »Šergalova hiša« z vso etnološko zbirko orodij in predmetov z Gore. Na ogled je tako domačinom, ki se lahko s spoštovanjem spominjajo življenja svojih prednikov, zanimiva pa je tudi za druge goste, predvsem za mlajše generacije, ki ne poznajo takih hiš in življenja v preteklosti.

Družina Vidmar se poleg turistične dejavnosti aktivno ukvarja tudi s kmetovanjem na domačiji Na Logu, ki je od Sinjega vrha oddaljena 2 km. Tam namreč na svojih 35 ha zemlje v obori gojijo divjad, ovce ter škotsko govedo. Na kmetiji imajo lastno klavnico s pridelavo mesa, v gostišču pa imajo poleg tega vedno v ponudbi še domače sire in skute.

Poleg svoje zemlje obdelujejo še številne površine drugih kmetij, ki jih imajo v najemu. Ob tem pa ne pozabljajo na ohranjanje kulturne in naravne dediščine na Gori. Brez njih, in mogoče še desetero drugih kmetov z Gore, bi se neobdelana pokrajina kaj hitro zarasla. Izgubila bi svojo podobo in številni žulji naših prednikov, ki so te površine nekoč z ljubeznijo in velikim naporom zelo skrbno obdelovali, bi bili zaman.

Turistična domačija Sinji vrh je s svojo dejavnostjo in turistično ponudbo ponesla ime Gore daleč naokrog in tudi krepko preko meja naše domovine. Zato gre zahvala Hieronimu, Irmi in njunim otrokom Aljoši, Kristijanu in Poloni, ki so vsak na svoj način prispevali k temu, da je Sinji vrh danes ponos vseh Gorjanov, pa tudi prijetno turistično in ustvarjalno okolje, kamor se vedno znova vračajo tisti, ki so občutili njegove čare.

Sinji Vrh, obsijan z večernim soncem (Foto: Janez Medvešek).

SINJI VRH

SINJI VRH!

Gore

OS:

sredi stvarstva iz kamna in trša ...

Luč:

vidna od vsepovsod.

Svetilnik:

ki sije v svet in vabi na Goro.

In:

kogar zvabi v ta svet,

prihaja spet in spet.

(F. Č.)

Hieronim Vidmar (1959 - 2016). (Foto: Janez Medvešek)

KRIŽI KLATEŽA S KRIŽNE GORE

Božidar Premrl

Sredi pokopališča v Črnem Vrhu nad Idrijo, ob cesti proti zaselku Trebče, stoji na kamnitem podstavku velik lesen pokopališki križ s Križanim. Ime rezbarja ni znano, iz napisa, ki je vklesan na podstavku, pa izvemo imeni naročnika, ki je dal delati prvotni kamniti križ na njem, in kamnoseka umetnika, ki ga je sklesal.

Podstavek iz finega enotnega apnenca belkaste barve ima obliko kvadra, ki se nekoliko zožuje navzgor, gornje robove pa ima poševno prisekane. Na njegovi prednji in zadnji stranici, ki gledata na vzhod in zahod, sta reliefni mrtvaški glavi s prekrižanimi kostmi, na južni in severni pa sta rahlo izbočena latinska križa. Na vzhodni strani je nad mrtvaško glavo vklesana deljena letnica 1832, na zahodni in severni pa sta napisa v bohoričici, prvi razvrščen v petih, drugi v treh vrsticah. V zvestem prepisu po črki in v urejeni obliki sta videti takole: dOhOVN MATEVSh FARJANZhZh OldNERAV TA KRISH / ANTON SHAHVZ IE TA KRISH dELAV. Prečrkovana v gajico se glasita: DOHOVN MATEVŽ FARJANČIČ OLDNERAV TA KRIŠ. ANTON ŽGAVC JE TA KRIŠ DELAV.

V matičnih in družinskih knjigah piše, da se je **Matevž Ferjančič** rodil 18. septembra 1799 očetu Matiji in materi Katarini z dekliškim priimkom Benčina, po domače pri Ferjančičevih (*Ferjanščevih*) v Žagoliču pri Colu, takrat (Malo) Polje 14. V duhovnika je bil posvečen leta 1829, v Črni Vrh pa je prišel za kaplana 1. oktobra 1830. Tam je služboval do adventa 1834, nato pa kot začasni upravitelj (*provizor*) na Colu. Dne 2. maja 1838 je nastopil službo kaplana na Suhorju v Brkinih in tam ostal do leta 1857, ko je odšel na Ustje pri Ajdovščini. Na Ustjah je bil kaplan do upokojitve leta 1864. Umrli je 5. decembra istega leta v Vrhopolju kot upokojen duhovnik. V spomin se je zapisal kot »goreč in dober gospod«.¹

Kdo in od kod pa je bil kamnosek Anton Žgavc, ki mu je črnovrški kaplan naročil pokopališki križ?

Osebnne podatke in informacije o njem sem iskal v cerkvenih arhivih in ustnem izročilu že pred leti, ko sem raziskoval kamnite križe na Gori,² predvsem tistega na Pravem vrhu v vasi

Podstavek pokopališkega križa z zahodne in južne strani.

1 Župnijski arhiv (dalje: ŽA) Col: *Rojstna knjiga Col 1784–1827*, *Družinska knjiga Col 1889*; Nadškofijski arhiv Ljubljana: NŠAL, ŠAL, *Zapuščine*, fascikel 390, Jožef Markič, Primorska.

2 V širokem pomenu besede je Gora poimenovanje za južno obrobje Trnovskega gozda od Predmeje do Hrušice, v ožjem pomenu pa za vasi Predmeja, Otlica in Kovk.

Gozd, o katerem sem domneval, da bi utegnil biti delo istega kamnoseka. Posebno težavo mi je povzročalo dejstvo, da je v tistem času v vaseh na območju Črnega Vrha in Gore živelo več Antonov Žgavcev in da nisem utegnil pregledati vseh matičnih in družinskih knjig s podatki o njih. Eden je bil pri Dolnjem Žgavcu v Mrzlem Logu, ki spada pod črnovrški zvon, kar dva sta bila doma s Križne Gore v samostojni duhovniji Col, še eden je živel na Kovku v šturski kaplarniji.³ Kateri je pravi, mi je uspelo ugotoviti šele letos, ko sem sistematično pregledoval matične in družinske knjige vseh treh duhovnij, današnjih župnij. To je bil »Klatežev kamnosek« s Križne Gore, ki ga ustno izročilo na Gori pozna predvsem kot ustvarjalca kamnitega križa na Pravem vrhu, ki je datiran z letnico 1835. Dokaz sem našel ob vpisu njegove druge poroke v colsko poročno knjigo, ki navaja tudi podatek, da je ženin »Steinmetz«, kamnosek.

Anton Žgavc se je rodil v družini Matije Žgavca in Katarine z deklinim priimkom Šen (*Sheen*) 15. decembra 1799 na Križni Gori 10, po domače pri Klatežu.⁴ Ko je dopolnil 17 let, mu je umrl oče in mati je morala prevzeti tudi gospodarjenje s kmetijo. Anton se je oženil kasno, šele leta 1837, ko je bil gostač na domačiji pri Koklju, Kovk 7, danes številka 32; nevesta je bila Marija Žgavc iz Zagore, Kovk 6, današnja številka 42. Potem sta živela v Lahajnarjevi bajti v Ložišu na hišni številki Kovk 37, nedaleč od Jakuževe domačije. V letih 1839 do 1845 so se jima rodili sinova Anton in Franc ter hčeri Marija in Barbara.⁵ Ko je 19. januarja 1849 Antonu žena umrla, se je 22. novembra istega leta v drugo oženil s Katarino Šen (Žejn) z domačije Pri krvi, Gozd 19.⁶ Na dan 3. marca 1851 se je izgubil na Kovku in zmrznil. Šteje se, da je umrl 4. marca, najden pa je bil šele 31. marca in pokopan 1. aprila 1851.⁷ Po tem bi sklepali, da je bila dotlej Gora še pod snegom.⁸

Matevž Ferjančič in Anton Žgavc sta bila torej vrstnika iz dveh sosednjih vasi v colski duhovniji in sta se nedvomno poznala že od mladih nog. Ko je mladi Matevž leta 1830 v Črnem Vrhu nastopil svojo prvo kaplansko službo, je najbrž prav zaradi znanstva z Antonom, ki se je medtem izučil v kamnoseškem poklicu in je pokazal tudi umetniško žilico, sklenil tamkajšnje novo pokopališče⁹ opremiti z monumentalnim kamnitim glavnim križem. Zaupal mu je celo izdelavo velikega, kiparsko oblikovanega razpela, kar je zelo zahtevno delo še za šolanega kiparja. Tako je Anton iz apnenca, ki ga je dobil nekje na Gori, sklesal opisani podstavek,

3 Vas Kovk je spadala pod župnijo Šturje do leta 1965, odtlej pa je v župniji Otlica.

4 Ta hiša, v kateri se je nato zvrstilo več rodov Podgornikov, potomcev Janeza Podgornika, ki se je poročil z Antonovo mlajšo sestro Ano in se priženil na njen dom, je imela nazadnje številko 14, zdaj pa je od nje ostala le še podrtija.

5 Kakor je mogoče sklepati iz pripisa v družinski knjigi, začeti z letom 1845, se je družina po Antonovi smrti odselila na Col; prvorojeni sin Anton pa je že prej odšel v Podkraj, verjetno za pastirja na kakšno kmetijo.

6 Tudi hiši v Ložišu in Pri krvi sta danes podrtiji.

7 ŽA Col: *Rojstna knjiga Col 1784–1827, Poročna knjiga Col 1827–1917, družinske knjige Col 1831, 1836 in 1868*; ŽA Šturje: *Poročna knjiga Šturje 1820–1881, Mrliška knjiga Šturje 1836–1881, družinski knjigi Šturje 1845 in 1887*.

8 Ob tem naj spomnimo na znani rek, da je na Gori osem mesecev zima, štiri mesece pa zebe.

9 Staro pokopališče je bilo pri cerkvi, leta 1824 pa je bilo urejeno novo na sedanjem mestu. Primerjaj prispevek Črni verh nad Idrijo. (Cerkvene slovesnosti.), *Zgodnja danica*, št. 41, Ljubljana 1894, str. 324. Zato je utemeljen sklep, da je bil kamniti križ leta 1832 narejen zanj, in ne za pokopališče pri cerkvi, čeprav krajevno izročilo pravi, da je prvotno stal na starem *britofu* in bil kasneje prenesen na novega. – Kot je mogoče sklepati po nagrobniku Andreja Rupnika iz Zadloga, umrlega leta 1864, in njegove žene Marjane, umrle leta 1860, ki je zdaj vzidan v severni fasadi cerkve, pa je staro pokopališče najbrž ostalo še nekaj časa v rabi.

na katerem je z napisom ovekovečil sebe in naročnika, steber in razpelo z veliko podobo Križanega. V tistem času je bil to edini kamniti pokopališki križ in nekaj posebnega na območju Črnega Vrha in Gore.¹⁰

Sčasoma je postalo tudi novo pokopališče pretesno. Leta 1894 so ga razširili in na njem sezidali kapelo sv. Križa v novogotskem stilu, dve leti kasneje pa so na njem blagoslovili nov, lesen glavni križ. V oznanilni knjigi za leta 1890–1897, ki jo hranijo v župnijskem arhivu v Črnem Vrhu, je na 3. nedeljo po binkoštih, 4. junija 1896, črnovrški vikar Janez Hladnik v zvezi s tem takole ogovoril vernike:

„Popoldne v nedeljo bode blagoslovljenje novega križa na pokopališču, pod katerega okrijem bodemo vsi kmalu počivali. Ker je slišati, da je med nekaterimi velika nejevolja in zabavljanje, ker se bode odstranil sedanjí križ raz pokopališča, bodi tem v tolažbo povedano, da se bode postavil stari križ na nekem očitnem kraju ob cesti, da ga bode lahko sleherni hodil gledat, komur se tako dopade; ako bode pa novi križ segnil, se bode pa nazaj postavil, če bodo takrat klamfe s katerimi je sedaj križ zbit, še držale.“¹¹

Iz tega oznanila torej zvemo, da je bilo staro kamnito razpelo že tako polomljeno, da so ga morali povezati z železnimi skobami, med vrsticami pa je moč tudi razbrati, da takratnemu župniku kamnita podoba Križanega ni več ugajala, zato jo je kljub negotovanju nekaterih župljanov, ki so bili navezani nanjo, dal nadomestiti z novo, izrezljano iz lesa po okusu tistega časa.

Tisti očitni kraj ob cesti, omenjen v oznanilih, je v gornjem delu vasi, pri Smrekarjevi domačiji, ki ima danes hišno številko 53. Na vrtu pred njo stoji mogočno kamnito znamenje, tako imenovan **Smrekarjev križ**, ki ga sestavljajo masiven podstavek v obliki prisekane piramide, steber s trebušastim trupom in preprostim oglatim kapitelom ter razpelo. Dokaj realistično oblikovana podoba Križanega je upodobljena frontalno, z glavo s trnjevo krono, ki je v obrisu trikotne oblike in nagnjena v desno, s pokrčenimi nogami in prekrižanimi stopali. Na izjemni dvojni poševni tablici nad njim, ki gledata na obe strani, je na obeh licih vklesana latinska kratica INRI (*Iesus Nazareus rex Iudaeorum*, Jezus Nazarečan, kralj Judov), letnica 1897 na podstavku pa pove, da je bil križ prestavljen sem leto zatem, ko je bil odstranjen s pokopališča.

Podstavek je iz zelenkasto sivega, grobo klesanega flišnega peščenjaka, steber je iz finega belega enotnega apnenca, ki mu Gorjani rečejo *pešenák*, razpelo s Križanim pa iz luknjičavega apnenca v toplih rožnatih tonih, ki spominjajo na barvo človeške polti – oba že precej posivela. Višina razpela je 210 centimetrov, celotna višina znamenja pa je 450 centimetrov.

Po vaškem in hišnem izročilu Smrekarjevih sta križ postavila na svojem svetu ob cesti njihova prednika Jakob Kavčič (1841–1908), ki se je priselil v Črni Vrh od Smrekarjevih iz Predgriž in s sabo prinesel tudi domače hišno ime, in njegov sin Franc Kavčič (1871–1935). Jakob, ki je bil cerkveni ključar, je odkupil steber s polomljenim razpelom in ga dal dodatno povezati z železnimi sponami in objemkami. Po pripovedovanju je šel po *bašo*, podstavek zanj, z dvema paroma konj na Kras, vendar flišni peščenjak, iz katerega je sklesana, kaže, da ni s Krasa, temveč iz

10 Podoben monumentalni pokopališki križ s Križanim vidimo na Primorskem samo še na Gorenjem Polju v Posočju; datirajo ga v drugo polovico 19. stoletja. Glej Bogdan Špacapan, *Župnija Gorenje Polje*, Gorenje Polje 2001, str. 48. Ustno izročilo ga pripisuje kamnoseku Furlanu ali Italijanu, ki je živel v Desklah.

11 Za posredovanje besedila oznanila in druge koristne informacije se zahvaljujem Nežki Mesarjevi - Nežki Mikuš, Črni Vrh 8.

Vipavske doline, najverjetneje iz kakšne vasi pod Čavnom, kjer so bili kamnolomi takega kamna. Križ je stal tik zraven današnje ceste skozi vas do leta 1997, ko so ga restavrirali in nekoliko odmaknili od ceste na varnejše mesto.

Restavrirani križ, ki so mu odstranili vidne železne vezi, je bil blagoslovljen osmega marca 1998.¹² Nekdaj je mimo njega hodila velikonočna procesija, ki gre danes samo še po spodnjem delu vasi. Tudi pogrebni sprevod, ki je moral tod mimo, se je ustavil pri križu, kjer je čakal duhovnik, da pospremi pokojnika v cerkev. Ko je bila leta 1990 zgrajena mrliška vežica pri pokopališču, je bila opuščena tudi ta navada. V letu 2001, ko je Marija Kavčič - Smrekarjeva praznovala devetdeseti rojstni dan, je bila pri križu darovana sveta maša.¹³

Drugi križi kamnoseka Antona Žgavca - Klateža

Potem ko smo ugotovili, da je Smrekarjev križ v Črnem Vrhu delo Antona Žgavca - Klateža s Križne Gore, in spoznali njegove značilnosti, od kamna z Gore do oblikovnih posebnosti razpela, lahko temu kamnoseku in ljudskemu umetniku pripišemo še nekaj nabožnih znamenj s Križanim. Večina jih je zdaj na Gori, domovini Antona Žgavca, še eno pa je na območju Črnega Vrha. Ogledali si jih bomo po časovnem zaporedju njihovega nastanka.

Kristus v steni Na rovni

Prvo znano delo Antona Žgavca je podoba Križanega, ki je bila leta 1824 vklesana v veliko podolgovato skalo, nedaleč od domačije Na rovni v zaselku Log, Kovk 25. Kot zanimivost omenimo, da je to njegovo začetniško delo nastalo prav v času, ko je dosegel polnoletnost.¹⁴

¹² Zahtevno restavratorsko delo je kvalitetno opravil restavrator Anton Naglost z Območne enote Zavoda za varstvo kulturne dediščine v Novi Gorici.

¹³ Pripovedovali so: Marija in Viljem Kavčič, pri Smrekarju, Črni Vrh 53; Bernard Čuk, Pahovc, Predgrize 13. Glej tudi Blaž Mikuš, *Kamnita dediščina črnovrške planote*, Raziskovalna naloga, II. del, osnovna šola Črni Vrh nad Idrijo, avgust 1998, str. 54; splet: http://zupnija-crni-vrh.rkc.si/Kapelice/opis_Smrekarjev_kriz.html: *Znamenja in kapelice v župniji Črni Vrh. Smrekarjev križ*. – Sam sem pisal o tem križu v času, ko sem še ugibal o istovetnosti njegovega avtorja, v članku: Osem križev za dr. Marijana Zadnikarja, v zborniku: »Hodil po zemlji sem naši ...« *Marijanu Zadnikarju ob osemdesetletnici*, Ljubljana 2001, str. 367–370.

¹⁴ Po takratnem avstrijskem zakonu je človek dosegel polnoletnost z dovršenim štiriindvajsetim letom.

Lice skale sivega apnenca je takrat gledalo na pot pod njo; nekdanj je bila tam gmajna, na kateri so pasli. Odkar so speljali novo gozdno pot višje, nad skalo, je stara pot opuščena in že zelo zaraščena. Zdaj je skala z božjo podobo skrita v visokem bukovju.

Kristus v steni blizu hiše Na rovni.

Anton je Križanega oblikoval tako, da je v ravni ploskvi okrog njega izdolbel plitvo nišo, ki je zgoraj širša in globoka do sedem centimetrov, navzdol pa se zmerom bolj oži. Njegova podoba, ki izstopa iz te vdolbine, je oblikovana zelo naivno: glava s trnovo krono, ki je v obrisu trikotne oblike, je nesorazmerno velika v primeri s trupom in zelo kratkimi, zakrnelimi nogami s prekrizanimi stopali. Levo nad podobo je vklesana letnica 1824, ki jo zaradi patine in lišajev razberemo le z velikim trdom, poleg nje pa je morda še nekaj nerazpoznavnih črk.

Križani je visok 54 centimetrov, skala pa meri v višino do 160, v dolžino okrog 230 in v širino 130 centimetrov in več.

Na Kovku in Otlici vejo o tem znamenju več izročil. Prvo pravi, da je Kristusa v tisti *steni* na Logu vklesal *štancar*, ki so mu rekli Lev in je bil najverjetneje doma iz bližnje hiše pri Urbanu, Kovk 24, po eni različici pa z domačije Za goro, Kovk 42. Po drugem izročilu, ki se sklicuje na pripovedovanje starih ljudi, ga je vklesal sorodnik nekdanjih gospodarjev Na rovni, ki je živel v Trstu – menda so se pisali Bolčina. Tretja pripoved pa se navezuje na čas, ko se je obnavljala cerkev na Otlici.¹⁵

¹⁵ Cerkev angelov varuhov na Otlici in njen zvonik je leta 1879 hudo poškodoval udar strele, v letih 1880–1881 pa ju je na novo sezidal sloviti lokavški zidarski mojster Miha Blažko.

Obnavljala da jo je skupina kamnosekov in drugih delavcev iz Godoviča in Idrije, ki so prihajali peš po kolovozu mimo tiste skale, in prva hiša, ki so jo zagledali na tej strani, je bila Na rovni. »Dajmo tukaj malo popočivat,« so rekli. Ko so si oddahnili in pomalicali, pa so tisti umetniki rekli: »Dajmo Kristusa vsekati.«¹⁶

Križ pri Šmonču na Otlici

Naslednje obpotno znamenje s Križanim je na Otlici. To je Šmončev križ, ki stoji ob poti nad Šmončevo hišo s številko 91 in pod sosednjo hišo Pulješkovih, Otlica 90.

Sestavljajo ga širok nizek podstavek, ki ima v tlorisu obliko trapeza, na njem stopnjevan, v gornjem delu zožen štirioglat slop in razpelo z umetno oblikovanim podnožjem. Na prednji strani tega podnožja, ki z okrasnima volutama spominja na gornji del kapitela jonskega stebra, je vklesana komaj opazna letnica 1827, v črtnem okvirčku nad njo pa sta še začetnici priimka in imena L. Z. Križani imaglavo trikotnega obrisa, nagnjeno v desno, noge so rahlo pokrčene in s prekrižanimi stopali. Na poševni tablici nad njim je verjetno vrezana običajna kratica INRI.

Podstavek in slop sta iz finega belega enotnega apnenca, ki mu na Gori pravijo *pešenak*, razpelo s podnožjem pa je iz belega apnenca s toplim odtenkom, z rdečkastimi ali pomarančastimi lisami.

Celotno znamenje je posivelo, Križani pa je še obraščen z lišaji. Višina Križanega s podnožjem vred je 72 centimetrov, celotna višina znamenja pa dosega 237 centimetrov.

Po pripovedovanju Šmončevih je bilo razpelo s podnožjem prvotno v niši listnika pri njihovi hiši. Narejeno in postavljeno je bilo v zahvalo, ker je takrat, ko je njihova hiša

16 Prvi mi je pokazal znamenje Na rovni Hieronim Vidmar, Sinji vrh, Kovk 19 A, o njem pa so mi pripovedovali: Ivan Krapež, pri Krapežu, Kovk 28; Jožef Vidmar, Štulčuše, Kovk 3; Nataška - Natalija Žigon, Kovk 15; Pepe - Jože Krapež, Gorenja Pristava, Otlica 76, in Jože Krapež z Lahovega griča, Otlica 105, stanujoč v Novi Gorici, Cankarjeva 20 (po pripovedovanju starega očeta Jožeta Krapeža, rojenega leta 1870). Glej tudi Franc Černigoj, Znamenje na Gori, Ajdovščina 1999, str. 164–165; isti, Znamenja na Gori, v: Mati Gora. Zbornik o gori, Gorjankah in Gorjanih, ob 400-letnici naselitve Gore, Predmeja 2001, str. 458.

pogorela, dveletna punčka, ki je bila v njej, ostala živa in zdrava. To izročilo je s številnimi podrobnostmi dopolnil Pepe Krapež z Gorenje Pristave, Otlica 76, ki mu jih je povedal njegov stari oče.

Ko je pogorela Šmončeva hiša – to se je zgodilo leta 1825 – je bila visok o v njej, skoraj na podstrešju, domača punčka, a se je čudežno rešila iz ognja. Ta punčka, ime ji je bilo Meta, je kasneje, ko je zrasla v dekle, prišla za nevesto na Gorenjo Pristavo.¹⁷ V zahvalo za njeno rešitev so Šmončevi dali narediti križ, sklesal pa ga je *Ernej* Krapež iz sosednje hiše pri Puljeških, desno gor nad Šmončevimi. *Ernej* je bil dober za take reči: klesal je okvirje za vrata, *kamne za štirne* in podobno.¹⁸ Podoben razlog pa je imel tudi on: ker so imeli v tistem času doma na smrt bolno punčko, ki je potem ozdravela, se je namreč tudi sam zaobljubil, da bo naredil tistega Kristusa. Tudi Marija Bolčina Pulješka je vedela povedati, da je križ naredil domači kamnosek Krapež, ki mu je obolela hči in se je zaobljubil, da bo naredil križ v zahvalo, če bo ozdravela. Naredil je tudi *kamen za štirno* z nenavadnim vencem in korito za napajanje živine na njihovi domačiji.

V otlškem župnijskem arhivu zvemo, da je bil **Jernej Krapež** sin Antona Krapeža in Uršule z dekliskim priimkom Bajc s Cola in da se je rodil 7. avgusta 1811 na Otlici na takratni hišni številki 53. Leta 1846 se je oženil z Marijo Krapež z Otlice 75, umrl pa je 25. januarja 1883, ko se je vračal domov iz Idrije in zmrznil v Tisovcu.¹⁹ Res nenavadno naključje, da je tudi tega kamnoseka z Gore zadela podobna nesrečna smrt kot Antona Žgavca. Kljub opisanemu izročilu

17 Po podatkih, ki mi jih je sporočil njem pravnik Alojz Likar - Brgarski z Otlice, se je Meta Likar rodila pri Šmonču leta 1822 in se leta 1846 omožila z Andrejem Krapežem - Pristavskim, družino pa sta si ustvarila na novi domačiji v Bregu, zdaj Otlica 73.

18 Po pripovedovanju Lojzeta in Antona Bratine z domačije pri Molku, Otlica 59, je oklep njihove *štirne* iz enega kosa napravil Janez Krapež - Pulješki. Kamen zanj je dobil v Čibejevi dolini, v gmajni, približno 800 metrov daleč, sem pa so ga privlekli z volmi po bukovih okroglicah. Na njem je vklesan napis: P (B?) F 1824 K J 1841. Prva letnica pomeni izdelavo *štirne* v tleh, druga izdelavo kamna na njej. – Začetnici K. J. torej najverjetneje pomenita Jerneja Krapeža, ki pa so ga Molkovi pomotoma preimenovali v Janeza.

19 *ŽA Otlica: Rojstna knjiga Otlica 1765–1858, Poročna knjiga Otlica 1754–1858, Mrliška knjiga Otlica 1858–1907, Družinska knjiga Dol - Otlica I–II.*

Tisovec je gozdno območje, ki se začne, kjer se cesta izpod Sinjega vrha razcepi: desno proti Mali gori nad Zadlogom, levo v Tisovec. Tam je nekdanja potekala pomembna pot iz Vipavske doline čez Goro na Idrijsko.

menimo, da je tudi Pulješki križ sklesal prav Anton Žgavc, pri čemer se opiramo na oblikovne značilnosti Križanega in na starost obeh kamnosekov v času njegovega nastanka. Leta 1827 je namreč imel Anton 27 let, Jernej pa komaj 16. Verjetno je bilo tako, da je Šmončev gospodar naročil razpelo za nišo Antonu Žgavcu, desetletja kasneje, ko je Jerneju ozdravela bolna hčerka, pa je srečni oče izpolnil zaobljubo tako, da je sklesal podstavek za razpelo in ju s soglasjem sosed sestavil v samostojno znamenje, kakršno vidimo danes. To bi znalo biti njegov delež v njem.

Začetnici L. Z. na vznožju razpela pa sta iz novejšega časa: vklesal ju je Likar Zdravko (1921–1978) iz Šmončeve hiše okrog leta 1945, ko je popravil to znamenje, ki je bilo poškodovano med drugo svetovno vojno.²⁰

Križ na Pravem vrhu v Gozdu

Na Pravem vrhu v Gozdu, na robu Gore, od koder se mimo Podrte gore po Rebrici spušča gozdenska steza v Deželo,²¹ stoji *tirmen*, kamen z vsekanim križem na vrhu, ki označuje mejo med katastrsko občino Križna Gora, v katero spada raztreseno naselje Gozd, in katastrsko občino Kovk z istoimensko vasjo.²² Ob njem se pne pod nebo eden izmed najbolj nenavadnih in slikovitih kamnitih križev na Primorskem, izpostavljen burji, neurjem, soncu in neusmiljenemu zobu časa. Svet, na katerem stoji, je Brnkov, šteje pa se, da je od Dolenjega Kovšce v Gozdu.²³

Iz grobega ploščatega podstavka nepravilne pravokotne oblike se dviga robat slop, ki se navzgor nekoliko zožuje, njegov gornji del pa objema štirioglat kapitel s poševno posnetimi robovi, ki nosi izjemno oblikovano razpelo. Na tem razpelo s štirimi krilatimi

20 Pripovedovali so: Marija Bolčina, Pulješka, Otlica 90; Stanka Bolčina, Brznarska z Otlice, poročena k Pulješkim, zdaj v Ajdovščini, Goriška cesta 42; Venceslav Vidmar, Šmonč, Otlica 91; Fanica Likar - Šmončeva, poročena Pelhan, Otlica 103; Jože Krapež, Gorenja Pristava, Otlica 76; Anton Vidmar, Čibejevc, Otlica 87. Glej tudi Gorazd Makarovič, *Slovenska ljudska umetnost*, Ljubljana 1981, str. 108; Franc Černigoj, *Znamenje na Gori, Ajdovščina* 1999, str. 142–143; isti, v zborniku *Mati Gora, Predmeja* 2001, str. 457.

21 Povedal Alojz Krapež, Brnk, Gozd 21.

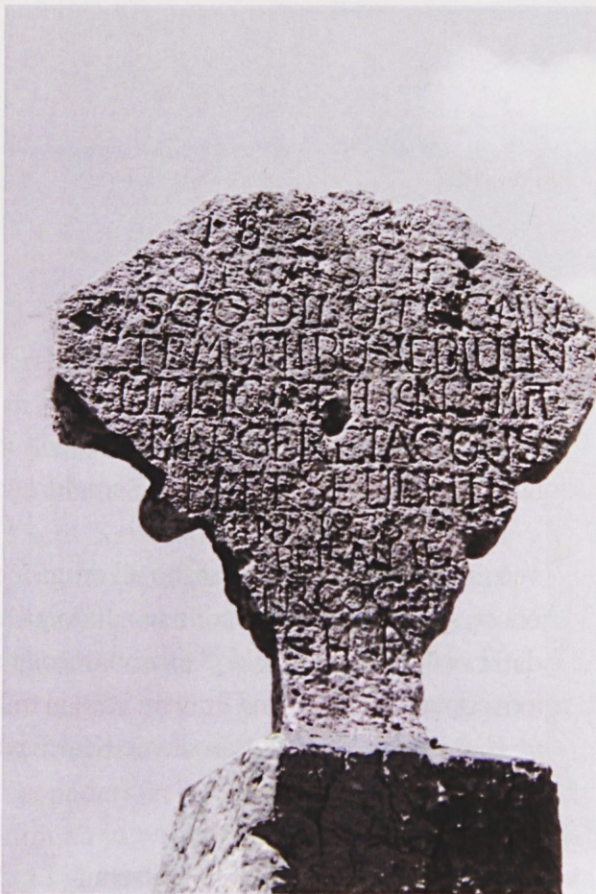
22 Na risbi mej katastrske občine Križna Gora, ki je priložena opisu mej v protokolih franciscejskega katastra iz leta 1823, je na tem mestu, nekoliko nižje od mejnega kamna št. 17 in ob poti pod robom Gore vrisan črn križec za leseno znamenje, ki je bilo prednik kamnitega križa na Pravem vrhu. Arhiv Republike Slovenije, *Franciscejski kataster, protokoli, katastrska občina Križna gora*.

23 Povedal Alojz Krapež, Brnk, Gozd 21.

glavicami angelov varuhov, razpetimi med njegovimi kraki kakor nekakšen plašč, je Križani s trnjevo krono na glavi, ki je rahlo nagnjena v desno, z nekoliko pokrčenimi nogami in prekrižanimi stopali.

Vrhnji del razpela, kjer bi morala biti tablica z napisom INRI, je odkrušen. Podstavek in kapitel tega znamenja sta iz obledelega apnenca, ki je mestoma rožnate barve, slop in razpelo pa sta iz posivelega luknjičavega apnenca. Obe vrsti kamna je najti na Gori.²⁴ Znamenje s podstavkom vred meri v višino 240 centimetrov.

To naivno del ljudskega umetnika je še posebno zanimivo zaradi dolgega napisa v bohorici na ploskem hrbtu razpela, ki obsega kar enajst vrstic, a je skoraj neberljiv, ker ga je tako zgloidal zob časa. Po mnogih poskusih branja na kraju samem, zbiranju ustnega izročila o križu pri starejših domačinih, raziskovanju v matičnih knjigah ter dolgotrajnem premišljevanju in kombiniranju zbranih podatkov in informacij mi je nazadnje le uspelo prebrati oziroma rekonstruirati celotno besedilo. V zvestem prepisu je videti takole:

18[1]9 I[S]
[S)OPICA SEIE
SGODILUTUCAINA
TEMUHRIBU IEBIUEN
UELICST[i]HJeNSMrT
MARGERETACOUS[CA?]
BERESE ULEITU
18 1835
SREISAN IE
MARCOCOU
ShCA

V današnji pisavi in v urejeni obliki bi se napis glasil:

1819. IZ SONCA SE JE ZGODILU TU-
KAJ NA TEMU HRIBU. JE BIU EN
VELIK ŠTIH JEN SMRT MARGERE-
TA KOVŠ(CA). BERE SE U LEJTU 18.²⁵
1835. ZREJZAN JE. MARKO KOVŠCA.

24 Nahajališče rdečega ali rjavega apnenca je pri bližnji domačiji v Strmem dolu, Kovk 16.

25 Stavek BERE SE U LEJTU 18. je najbolj nejasen in nelogičen del napisa. Morda bi se moral glasiti: DETE SE U LEJTU 18., torej: še otrok v 18. letu starosti. – O tem križu in napisu sem pisal že leta 2001 v člankih: Osem križev za dr. Marijana Zadnikarja, v zborniku: »Hodil po zemlji sem naši ...« Marijanu Zadnikarju ob osemdesetletnici, Ljubljana 2001, str. 362–367, in Križ na Pravmu vrhi. Ugotovitve poznavalca duše in sporočil iz (s) kamna, Božidarja Premrla ... v zborniku: *Mati Gora*, Predmeja 2001, str. 459–462. Glej tudi Franc Černigoj, *Znamenje na Gori*, Ajdovščina 1999, strani 179–185. V pričujočem članku pa navajam popravljen prepis napisa in dopolnjeno tolmačenje.

Prosto in bolj razumljivo bi njegovo vsebino povedali takole: Leta 1819 se je na sončen dan zgodilo tukaj na tem hribu: bil je hud udar strele, ki je povzročil smrt Marjete Kovšca v njenem osemnajstem letu. Križ je bil izrezan (sklesan) 1835. leta. (Postaviti ga je dal) Marko Kovšca.

Marko Kovšca je bil družinski oče in gospodar na bližnji domačiji pri Dolenjem Kovšci, Gozd 17, ki ima še danes to hišno številko. Rodil se je 2. aprila 1773 staršem Simonu Kovšci in Mariji z dekliškim priimkom Benčina, leta 1795 pa se je oženil z Marjeto Žgavc s Kovka 4. Marjeta, ki se jima je rodila 7. aprila 1802 kot druga hči, je umrla od udara strele 27. septembra 1819, v osemnajstem letu življenja. Oče Marko je umrl 2. februarja 1851, mesec dni pred Antonom Žgavcem, ki mu je sklesal križ za hčerko!²⁶

Da je avtor tega križa Anton Žgavc, priča poleg značilne oblike Križanega, vrste kamna in drugih okoliščin tudi bogato ustno izročilo o njem, ki ga je bilo mogoče zbrati na Gori še poldrugo stoletje kasneje.

Ko je izročilo o križu šlo od ust do ust, je nastalo več različic, ki vsebujejo takšno ali drugačno resnično jedro. Če upoštevamo tolikšno časovno oddaljenost, so nekatere pripovedi o tem, kdo ga je naredil, prav presenetljivo točne. Največ je vedela povedati Lojzka Podgornik, ki je bila poročena na Klateževo domačijo na Križni Gori. Tam so dostikrat pripovedovali, da je križ na Pravem vrhu in tudi tistega Kristusa za Zarovnovno hišo na Logu *štancal ranik* Klatežev Pohajač iz starodavne Klateževe rodbine, njegovega imena pa niso več pomnili.

Pravili so, da je bil *ledih*, da je hodil okoli in *štancal* križe, *lonce za mleko*²⁷ in drugo.

O tem *kamnosekarju* so pripovedovali še nekateri Kovkovčani, ki so povečini povzemali Lojzkinu izročilo. Franc Černigoj iz Ajdovščine je slišal tudi, da so mu pravili Lev – menda zato, ker je bil tako močan, da je križ na Pravem vrhu sam postavil.²⁸ Mežnar Marjan Likar v Šturjah, ki je

26 ŽA Col: rojstni knjigi Col 1771–1784 in 1784–1826, mrliški knjigi Col 1784–1826 in 1827–1895, družinski knjigi Col 1831 in 1836; ŽA Šturje: Poročna knjiga Šturje 1784–1819.

27 Omenila je, da je imela tak kamnit lonec gospodinja pri Jakužu na Kovku, vendar ga ni uporabljala v ta namen.

28 Alojz Slejko iz Bukovja na Postojnskem pa je sklepal, da je Anton Žgavc dobil tak vzdevek zato, ker je bil levičar. Za podkrepitev je navedel, kako rečejo v Podkrajju: »Smo štirje kerlci, od tega dva leva,« se pravi levičarja.

doma s Kovka, je slišal še eno različico, da je križ na Pravem vrhu postavil *nono* Leopolda Žgavca iz Zagore, Kovk 42, ki da je bil zidar. Alojz Kovšca pri Gorenjem Kovšci, Gozd 18, pa je vedel povedati, da je bil v Ložišu *štancar*, ki je *kresal* kamne. Tudi ti dve izročili bi se utegnili dejansko nanašati na Antona Žgavca, o katerem vemo, da je imel prvo ženo iz Zagore in da je živel v bajti v Ložišu. Z njim in z njegovim kamnoseškim delom bi bilo mogoče povezati tudi izročilo Kokljevih na Kovku, da je v Laški frati, kakšne četrte ure v grič od njihove domačije, predel, imenovan Na štancanju, kjer so kupi *šute od štancanja*. Tam so nekoč klesali *kamne za štirne*, *vajnglne* za vrata, okna in drugo in tam je bil narejen tudi *lonc od štirne* za njihovo domačijo.²⁹

Košparjev križ z Male gore

Pri Taloških na Logu, Kovk 19, hranijo razbitine kamnitega Križanega: s trnjem kronano glavo, trup s štrclji rok in nog, brez križa, na katerem so bile nekoč.

Tudi ta Križani, predvsem njegova glava, spominja na opisana dela Antona Žgavca. Kdaj je bil izdelan, ni znano. Prinesen je bil z Male gore, zaselka Mrzlega Loga v črnovrški župniji, ob poti v Zadlog. Po pripovedovanju Hieronima Vidmarja - Taloškega, sina Jože Košparjeve in Franceta Taloškega, je stalo znamenje s tem Kristusom vrh Male gore, nad samotno Košparjevo domačijo; ko ga je razbila strela, pa je Košparjeva gospodinja kose kipca prinesla domov in so jih vzdali v hiši. Sčasoma je ta mogočna kmečka domačija začela propadati in se sesedati vase. Hieronim pa je v mrtvi hiši poiskal razpelo, ga izgrebel iz zida in prinesel domov na Kovk.³⁰

Košparjev križ na Mali Gori. (Iz: "Znamenje na Gori").

Foto: Urh Černigoj.

29 Pripovedovali so: Lojzka Podgornik - Klateževa, stara šola, Kovk 13; Lojze Vidmar - Sinjevrški, Kovk 10, roj. 1906; Franc Vidmar, Log, Kovk 19; Franc Krapež, pri Krapežu, Kovk 28; Ivan in Srečko Ipavec, pri Koklju, Kovk 32; Alojz Kovšca, Gorenji Kovšca, Gozd 18; Franc Černigoj - Gidljev s Predmeje, Gregorčičeva ulica 29, Ajdovščina; Marjan Likar, doma od Žgavca, Kovk 39, v Žapužah 32.

30 Povzeto po knjigi Franc Černigoj, *Znamenje na Gori*, Ajdovščina 1999, str. 14, 222, 224–225.

Križani pri Lampetovih v Zadlogu

Zadnje kamnito razpelo, ki ga pripisujemo Antonu Žgavcu, je na domačiji Lampetovih v Podtisovem vrhu, Zadlog 27. Prvotno je bilo vzdano v zatrejni fasadi imenitne Lampetove hiše, zraven spominske plošče dr. Frančišku Lampetu, ki se je leta 1859 rodil v njej.

Ko so staro hišo podrli in postavili novo, so zraven nje sezidali nekakšen spomenik iz kamna, ki je zasnovan kot vogal hiše z oknom in z omenjeno spominsko ploščo, znotraj pa je »bohkov kot« s kamnito mizo. V tem kotu je zdaj razpelo s Križanim, ki je sklesano iz apnenca s toplim in mestoma rožnatim odtenkom in ima tudi vse značilnosti oblikovanja Antona Žgavca.

Po hišnem izročilu je bil križ narejen v spomin na domačo punčko, ki je umrla nesrečne smrti. To je bila Frančiška, starejša sestra Frančiška Lampeta, ki se je rodila leta 1849 in umrla 1. aprila 1853.³¹ Nesreča se je zgodila, ko je domači pastir kuril ogenj na paši, ker je bilo mraz.

Deklica je prišla k njemu, in ker se je preveč približala ognju, se ji je vnela obleka; dobila je tako hude opekline, da je zaradi njih takoj umrla.³²

Oče Matija ji je dal v spomin napraviti ta križ, delal pa ga je menda neki mojster v Črnem Vrhu. »Celo zimo je drgnil, da je jel enkrat na dan zelje pa repo.«³³

Čeprav vemo, da je mojster Anton Žgavc umrl že leta 1851, dve leti prej kot nesrečna Frančiška Lampetova, mu po omenjenih značilnostih z veliko verjetnostjo pripisujemo tudi to razpelo. Potemtakem je moralo biti narejeno prej, kot pripoveduje hišno izročilo. Kdaj ga je sklesal, ni mogoče natančneje reči, s smrtjo male Frančiške, ki se je neizbrisno zapisala v družinski spomin, pa ga je – tako sklepamo – povezal hišno izročilo kasnejših rodov Lampetovih.

Križani v »bohkovem kotu«. Foto: Milena Blažina.

31 ŽA Črni Vrh: Mrliška knjiga Črni Vrh 1836–1873; Zgodovina Lampe-Kosmačeve hiše in rodovine, Zadlog št. 27, po raznih virih sestavil Filip Kosmač v letih 1960 in 1961, str. 40; Rodovnik.

32 Zanimivo je, da so dejansko ali po izročilu sodeč kar trije Žgavčevi križi povezani z ognjenimi nesrečami: poleg Lampetovega v Zadlogu še Šmončev na Otlici, sicer s srečnim koncem, in križ na Pravem vrhu, kjer se je zgodil udar strele.

33 Zanimivo je, da so dejansko ali po izročilu sodeč kar trije Žgavčevi križi povezani z ognjenimi nesrečami: poleg Lampetovega v Zadlogu še Šmončev na Otlici, sicer s srečnim koncem, in križ na Pravem vrhu, kjer se je zgodil udar strele.

Spominska plošča dr. Frančišku Lampetu in razpelo na nekdanji hiši Lampetovih v Zadlogu, 1959. (Iz fototeke Slovenskega etnografskega muzeja).

Sklep

Za sklep tega prispevka lahko zapišemo, da nam je s terenskimi raziskavami nabožnih kamnitih znamenj na območju Črnega Vrha in sosednje Gore, z zbiranjem in kritičnim pretresanjem krajevnih ustnih izročil o njih,³⁴ s proučevanjem pisnega gradiva v cerkvenih arhivih, predvsem matičnih in družinskih knjig, ter s primerjavami oblikovnih značilnosti teh znamenj in kamna, iz katerega so sklesana, uspelo odkriti in identificirati njihovega ustvarjalca, **kamnoseka in ljudskega umetnika Antona Žgavca - Klateža s Križne Gore**, z vsemi poglobljenimi osebnimi podatki in prepoznati njegov opus, ki je nastajal četrto stoletje, od leta 1824 do njegove smrti leta 1851. V tem opusu, v kateri uvrščamo šest večjih in manjših nabožnih znamenj, štejemo za dokazano njegova dela nekdanji pokopališki križ v Črnem Vrhu, križ na Pravem vrhu v Gozdu in Križanega, vklesanega v skalo na Kovku.

Ostala dela mu pripisujemo predvsem po oblikovnih značilnostih in kamnu, iz katerega so sklesana, pri tem pa se sklicujemo tudi na enoten in sklenjen prostor, v katerem se nahajajo, in čas, v katerem so nastala.

Božidar Premrl, Ljubljana
E-mail: bozidar.premrl@siol.net

34 Na tem mestu se zahvaljujem vsem pripovedovalcem in drugim, ki so mi tako ali drugače pomagali pri tem delu.

LOKARJEVE MISLI V LIKIH GORJANOV

Aldo Černigoj

Poveličevanje Gorjanov

Danilu Lokarju se je, gotovo, zdelo vredno, da prek Gorjanov izpove nekaj svojih, morebiti kar najglobljih misli. Poglejmo:

V noveli *Za frontami v mislih* izreče nevesta Barbara, ki je v letih, ko je obiskovala že italijansko osnovno šolo: »Strašno zares je zdaj, še nikdar tako za vse, kar je med nebom in zemljo. Človek se krade v novo, drugačno življenje, ali tudi iz starega uhaja le kradoma. Zakaj to? Človek se človeka boji, res, pa tudi ne, saj sam uhaja in uhajač vodi dolgo vrsto za sabo. Kam gre vse to – skozi gozdove, čez planine, led, sneg, lakoto in smrt, strašno smrt – kam?«

V noveli *Boj pod gorami* Zatravniški, dvakrat nehote posluša (kar je literarno namoč nespretno speljano!) dva lopova, požigalca borovega gozda, prav na dan priključitve Primorske k matični domovini Sloveniji. V drugem pomenku se eden pokesa in očitajoče pove zločincu (po imenu sodeč, najbrž Gorjanu): »Mati, maščevana si, si kričal, ko so se ti valjali ranjenci pri nogah, ko si gledal njihovo kri ... Ti zlohotni, nevarni kanibal. Tako si vrgel toplo maternico in mrtvaško lobanjo v en koš, ti pošastni rabelj, krvolok. Tako si pomešal svetost z zverstvom in predpotopnim nagonom in vse skupaj se je zlilo v ta smrdljiv oblak dima, ki je plaval nad tvojo glavo in se zgubil v zraku nad zvončkom, ki je začuden še ostal v linici nad kapelo. Tudi danes hočeš, da konča tvoj gverilski pohod z oblaki dima in smradu nad rajskimi hostami, ki ne poznajo zla, ki poznajo le sonce in smolast vonj in življenje.«

»Brez nas, ki smo senca in zanikanje, ni pravega reda na svetu. A sonce in senca, to šele je svet.«

»Treba je delati pokoro, pravi ta glas, nikdar ni prekasno in nikdar ni pokore zadosti. Jaz prihajam izpod vislic, ki sem jih bil vzdignil sam nad sabo. Zato vem, koliko je tolažbe v tem, koliko oddiha, koliko odkupnine – v pokori.«

»A deset tisoč trupel je treba nadomestiti. Stara pravica jih lahko pogreša, ne more pa brez njih nova. Inventar sveta se v bistvu ne sme spremeniti. Prav pepel teh si moram trositi na teme, prav ta pepel.«

Ko Zatravniškemu uničijo Pod goro nasad kostanjev in orehov Graparjevi voli, sprevidi, da se bo moral obnašati do drugih drugače kot do zdaj. In izreče misel: »Drugače bo treba urediti to stvar; razgovoriti se bo treba z ljudmi, posebno z Graparskim, vse ne pomaga nič. Na svojo roko gre kakor na svojo roko, tudi če nisi v sporazumu z drugimi, ti ne pomaga vse nič. Malo jokca - z moje strani, malo smehca - z njegove, malo kurjega ... (drekca), je vredno vse skupaj - pa to je na Krasu zmerom tako. Prav je, da je človek malo tenak in natančen proti

sebi, do drugih pa bodi bolj lagoden in širok.«

V noveli *Megla* Bajec ugotavlja: *»Rojstvo, življenje in smrt je šlo ta čas mimo mene.«*

V eni Lokarjevih najboljših novel, *Počitek v Suhem žlebu*, Margeta izreče: *»Tudi v gozdu ni bila zmeraj veselica. Brezdanji Trnovski gozd, ti ponos moj, ljubezen in skrivnost moja, kakor stojiš na neusmiljenih belih skladih in oddajaš preblage vodice prav na vse strani v doline, na sever, na jug, kako te imam vendar rada. Pomisliti ne smem.«*

V noveli *Igra dneva* izreče pisatelj prek Famečke misli: *»Rada bi se bila branila. Kot da jo nekdo vklepa (že se je čutila zvezano), a tu je vstala v nji svetla bolečina, ki ni bila nič drugega kot stara vdanost, in ta jo je upokojila. Vedela je, da je šla smrt že mimo nje in da jo je prav smrt odbrala za življenje. Bila je odbrana in zato se debele žene ni bala več. »Ne, ti me ne boš zvezala, ne boš me vklenila.«*

V Rafaelo v noveli z istoimenskim naslovom je Lokar položil dosti svojih misli o zdravstvu in o občečloveških vprašanjih. Da je to lépo, izredno pametno in korajžno punco, ki je v njej več Lokarja samega kot te literarne osebe, postavil prav na Goro, ni literarnih, ne stvarnih razlogov. Takšne punce bi lahko dobili tudi npr. v Gabrjah, pri Stomažih, na Planini ali v kakšni drugi vasi na Vipavskem. Bistvo te novele je razmerje med zdravnikom in medicinsko sestro. In vse drugo: grabljenje listja v jesenskem gozdu, vzreja svinétk, dejstvo, da je prebolela jetiko in zato ni mogla postati babica (medicinska sestra pa lahko), omenjanje njenega tata, ki je enkrat Velikonja, vdrugo pa Vidic, je nepotrebno. Če je pisatelj v tem liku opisal prav kakšen določen primer, to za literaturo ni pomembno; ker to pač ni dokumentarni spis in ga v tem primeru ni treba postaviti v določen kraj. Tu pač ne gre za dejansko, pač pa za literarno resničnost. Tedaj se je s to novelo prav hotel pokloniti Gorjanom ...

Višek poveličevanja Gorjanov pa doseže Lokar v noveli *Objokane blazine*. Barbari, preprosti ženski iz časa stare Avstrije, pisatelj položi v usta ali prek nje izreče celo vrsto namoč globokih misli. Poglejmo:

»Reševala jo je njena k luči in življenju obrnjena narava.

Spoznala je, da se megle neslišno pretakajo, razvažajo, a vztrajno kar naprej.

Razumela je, to je dan, to je luč, toplota, življenje. Obšlo jo je, to je ljubezen, in kaj bi bila zemlja brez te vroče danosti, pa tudi sonce samo, komu bi sijalo?

On se ne povrne več, vedela je. A ne povrne se zato ne, ker ne bi mogel, ne bi hotel, ne povrne se zato, ker ga je ona druga ukradla, odpeljala, ga urekla. Zavezala mu je oči in zdaj ne vidi, kakor slepec je, ki izteguje roke pred sabo, ki otipuje s palico tla, kamor naj bi stopil.

Mislila je še naprej o ljubezni in razločevala vse bolj čisto, da je eno in isto – ljubezen in življenje. Ni enega brez drugega, ali bi si lahko zamislila lastno življenje brez ljubezni? Ne bi mogla. Koga bo poslej ljubila? Morda pa bo ljubila tudi svojo lastno ljubezen? Da, tudi to bo, saj ji je prav ona za čudo pomagala. Nanjo se lahko zanese in pozna jo.

Barbara je strmela. Ali ni tam polno ljubezni, ko kipe in hočejo vrhovi hoj in tis kvišku, k soncu, v nebo? Gotovo, to je pot življenja.

Zelo sva se ljubila!, jo je zdaj obšlo in vedela je, da je to spoznanje, ta zavest

največje plačilo, ki ga more prejeti. Več ni mogla doseči, pa tudi nihče drug ne more v življenju doseči več in tudi drevje, mogočne hoje in tise in smreke ne morejo više.

Toda ali ni vsake poti nekje konec. Tudi za hoje v gozdu velja to in za slehernega človeka.

In najini veliki prazniki, skupni prazniki najinih teles naj bodo pozabljeni?

Vedela je, da gozd živi, da živi prav tako, kakor živijo ljudje po samotnih kmetijah, ki so raztresene po planoti. Vedela je, da je življenje podrasti, grmovja, cvetlic drugačno, saj se bojuje, neprestano napenja, da pride do svetlobe, kakor življenje visokih hoj in smrek v sončni luči in pod oblaki. Vedela je tudi, da je duša bukve drugačna kakor duša hoje in tise in da jih prav ta duša žene, da se drevesa družijo ali žive samotno, da žive v šir in višino.

Življenje pa je bilo vsem eno. Iz tal in iz luči so vleklo hrano in moč za raščo, cvele so, se plodile in umirale. Vse pa so se, prej kakor so pomrle, bojevale, bojevale za prostor na zemlji, prostor v zraku, za luč. Bojevale so se, kakor se ona bojuje, in čutila se je popolnoma blizu srebrnemu šumotanju naokoli. Vedela je, da je del vesoljnega gibanja, in bilo ji je že veliko laže.

Zdelo se ji je, da gre silen tok življenja, ki jo obdaja, skoz njo, in ob tej misli se je čutila na varnem.

Kaj naj se ji pa zgodi? Iz kroga vendar ne more pasti. Trpljenje? Da, tudi trpljenje je. Ponizanje? Tudi. Tudi sramotenje. Pa tudi luč. Pa tudi vesoljna povezanost. Pa tudi trdnost v tej povezavi.

In videla je to veliko čudo, kako se je krvava brezdanja obla izmotavala iz gostih megel, jih raztrgala in se vzdignila kvišku. In takrat je vedela, da mora tudi ona razgnati oblake kakor sever, oblake nad gozdovi in raztrgati megle, da se izmota rdeče žareča obla. Vedela je vse to, ker je videla na lastne oči in ker ji je prav razločno govorilo ...»

Lahko bi navedel še več podobnih primerov v Lokarjevih gorjanskih novelah, a bodi za zdaj zadosti.

Opisi so, kot vidimo, ekspresionistično privzdignjeni, včasih pa tudi že prav bombastični.

Je to prav motivirano, stvarno, psihološko utemeljeno? Gorjane seveda kar dobro poznam, saj sem na Gori zrastel. Poznam pa, še kar dobro, tudi Vipavce. Spoznal sem jih že kot otrok, ko smo bili med vojsko v Lokavcu begunci. V nižji gimnaziji je bila večina mojih sošolcev Vipavcev in med njimi tudi nekaj prijateljev. V šestdesetih letih sem služboval v občini Ajdovščina in sodeloval večinoma z Vipavci. Pa rečem lahko: Gorjani in Vipavci - dobri in slabi, delavni in manj delavni, pametni in manj pametni ... Tako, da zastran tega ni razlogov za dajanje kakršne koli prednosti enim ali drugim. Zakaj se je tedaj Lokar odločil, da prav prek Gorjanov izpove ene svoje, morebiti kar najgloblje, misli? Mogoče je pri obiskih bolnikov na Gori naletel na kakšne res dobre pripovedovalce in je začutil prek njih v Gorjanih nek pripovedni potencial, ki ima svoj izvor v načinu njihovega življenja (o tem sem že pisal v članku *Gorjani in Ipavci*). Morebiti ga je napeljal k takemu odnosu do Gorjanov sodobnik Narte Velikonja¹? Lahko pa je naredil to samo zastran slabega občutka, ker v enih novelah ni ravno lepo pisal o Gorjanih in je hotel s tem to popraviti? A eno k drugemu: Reči moram, da psihološka motivacija v teh novelah ne zdrži ... To so pač misli Lokarja samega; ali pa misli, ki bi jih, takšne in tako izrečene, lahko

položil v usta kvečjemu kakšnemu umetniško nadahnjnemu in privzdignjenemu intelektualcu.

V vsaki zvrsti umetnosti, tako tudi v besedni, seveda lahko za doseganje nekega učinka odstopamo od realnosti (umetniško delo pač ni fotografija), vseeno pa mora izpasti to resničnostno ..

JEZIK IN SLOVSTVO

SLOVARČEK STAREJŠIH PREDMEJSKIH BESED IN BESEDNIH ZVEZ

Aldo Černigoj

Stare, izginjajoče besede predmejskega govora zapisujem že dolgo; tako se mi jih je nabralo kar za en cel jezik za vsakdanjo rabo. Ob tem se spomnim mame in tata, sester Elvice in Lidice, pa brata Darkota in še enih, ki so ostali v prvotnem okolju in ki sem ob poslušanju njih govora obudil v spominu dosti naših starih besed. Zaradi oddaljitve od Gore se mi jih je namreč dosti zbrisalo iz spomina.

V tem slovarčku sem zabeležil besede in nekaj besednih zvez, ki jih še nisem zapisal v knjigi *Večer pri Maticavih*, v Gori, št. 29 in 54 in jih tudi ni v *Slovarčku besed in besednih zvez s Predmeje v Gori* št. 50, ki so jih prispevali Franc Černigoj, Mateja Pate, Bojan Bizjak in Aldo Černigoj.

Besede v vseh teh zapisih niso zapisane enotno; razlike so posebno v uporabi kratkega nedoločnika, polglasnika ə, ie, dvoustičnega ou in še v čem.

V slovarčkih je dosti nemških izposojenk, ki smo jih morebiti govorili le v zaselku Gidli, ker jih je prinesla mama iz svojega prvotnega okolja.

Seveda te besede nismo govorili samo na Gori, pač pa dosti tudi v Dolini, na Krasu, na Goriškem, Tolminskem in Idrijskem, kamor so hodili Gorjani delat ali po drugih opravkih in so od tam prinašali na Goro tudi nekaj tamkajšnje kulture in tedaj tudi besedja. Te vplive bi bilo prav zanimivo raziskati.

Zaenkrat so te besede le zapisane in s tem iztrgane pozabi. Morebiti se bo dobil kakšen, ki se bo lotil preučevanja starega predmejskega govora strokovno, tako, kot je to narejeno za nekaj drugih krajevnih govorov v Sloveniji, na Primorskem pa za Zatolmin.

S tem slovarčkom jenjam zapisovati naše stare besede.

ajnfoh – enostavno

bagabunt – lopov

bandiera – zastava

barufa – tepež, pretep

bokau – nočna posoda

bokolo – zvit šop las
borša – torba
božji žlak – kap
branda – zložljiva vojaška postelja
brjar – plesišče
brlizgati – piskati
buba (*otr.*) – bolečina,
buhluoni – hvala
bunkat – tepsti
cajh – vrsta trpežnega blaga
cirkl – šestilo (mizarsko)
curat (*otr.*) – lulati
curik – nazaj! (ukaz volu ali konju)
cvikl – ojačani del pri pletenju
cvingl – svora, primež
čepirt se – šopiriti se
česnt – udariti
čičat (*otr.*) – sedeti
čienka – kokoška
čufko – navihanec
djenmo rječt – recimo
dohtarit – vsiljivo dopovedovati
drnjole – rdeči dren (sadež)
duoplih – dvakratno
finka – vulva
flosk – udarec po licu
frčkat – drobnjakarsko brkljati, zapravljati
frfrast – vetrnjaški, nestanoviten
frmnjera – bolniška sestra
gajsten – zvit, poln moči, hotenja
gofla – gobec, čvekač
goreti – imeti vročino
gruodit – žvečiti oves (konj)
gumica – radirka
gušt – okus
hodna obleka – obleka za vsak dan
jota – mineštra iz vrzote (ohrovta)
kalop – galop
karoca – kočija
kašnkrat – kdaj
kinčat – krasiti
klasarji – fantje, rojeni istega leta

kofetast – temnorjav
 kontrapez – vzvod
 kopót – plašč
 krajšnica – bližnjica
 kramenc! – kletvica
 kvedrovci – okovani čevlji
 lajdra – cipa
 laspapir – šmirklov papir
 lon – kar se da v zahvalo
 luckati – pijančevati
 madroc – blazina
 madron – bolečine v trebuhu
 manča – napitnina
 mašedranca – zmešnjava
 mašingver – mitraljez
 mirklca – opica, porednež
 moro – črne polti
 na balin – ostrižen na golo
 nabrit – navihan
 naglih – naravnost
 naglihat – naravnati
 nagraužn – gnusen
 na(h)tkastl – nočna omarica
 nakrišpat – natépsti
 napčn – neroden, slab
 naštelet – naravnati
 nažlempat se – napiti se
 ninat (*otr.*) – spančkati
 nosna; v drugmu stani – noseča
 odčesnit – odbiti, odrezati špico, rob
 ondulo – frizura, naviti lasje
 opa! (*otr.*) – vabilo otroku: vstani!
 oplajhan – do kože premočen
 ošf(v)ahet – oslabeti
 oštrigeca – kletvica
 pandlc – pentlja
 papat (*otr.*) – jesti
 permanenti – trajna (frizura)
 peštat – tlačiti
 plata – ploskev pri štedilniku
 plozat – prazno govoriti
 pocajtat – pozdraviti se počasi

polentast – mečkaški
porajtat – upoštevati
porkarija – grdobija, umazanija
požlempat – popiti (vino)
prāt – močno padati, deževati
pregnt – upogniti
prešacat – oceniti
prflikat – prilepiti
prsa – prsi
prsmolit – dati zaušnico
prštukat – prilepiti
putana – vlačuga
raca – rasa
rata – obrok posojila
ratat – postati
razčeperit se – razkoračiti se
razpeljati se – zleteti iz gnezda
razprtiti – razdeliti
rcnjavat se – zdraviti se
regirat – vladati, urejati
rešpetin – daljnogled
ridof – del voza, ki povezuje obe premi
rihtat – urejati
ringnšpil – vrtiljak
ritat – brezglavo skakati okoli
roplan – letalo
sklamfat – na hitro spraviti skupaj
skopitit se – nerodno zlesti kam
spodbeu – lapuh
spodbratk – slinček
sračit se – neumno kričati
stegnt se (*slabš.*) – umreti
strojnica – mitraljez
sukna – plašč
svet – zemlja, parcela
šf(v)asat – variti
šfrknjen – prismuknjen
škartirat – izvreči
škudra – ekipa; pravokotnik (mizarski)
šoknjen – prišvrknjen
špraha – jezik
špricat – škropiti

štant – pult
štempl – pečat
štenga – stopnica
štirati se – napravljati se
štokat – drezati
štrapac – gneča, zmešnjava
šus – strel
tajfl – hudič
trde – zabit človek
tuta – kombinezon
urmohar – urar
usejat – zgubiti
uselih – vseeno
v škvadro – v pravem kotu
valit – izlegati (jajca)
valja – nakaznica
vampast – trebušast
vbogajme – miloščina
vinkl – pravokotnik (mizarski)
vsak na drugi dan – vsak drugi dan
zabit – neinteligenten, trd
zabrusit – vreči komu kaj naprej
zamerkat – opaziti
zažvencat – blekniti
zjalast – kričav
znarok – odročno
zrihtat – urediti, priskrbeti
žarki – rentgen
žjinso – soimenjak
žokat – piti (alkohol)
žrnada – dnevnic

ZAPIS O NOVEM ROMANU – BELA VRATA¹

Bojan Bizjak - Zakawsky

Osnovna motivika tega novega romana je v odstiranju osemdesetih let prejšnjega stoletja. Roman je sestavljen iz petih poglavij in se nekako zgodi v enem samem poletju, če sem natančen, v letu 1983, vendar je splošno stanje družbe v tistem času potlevalo vse do devetdesetih let prejšnjega stoletja. Zvrstnost romana bi bila lahko določljiva skozi psihološko optiko, kajti roman priponudi vpogled v nastanek nevrotizmov slabovidnega mladeniča, ki niha med študijem agronomije in filozofije, pa tudi primerjalna književnost ga zapopade, vendar življenje od njega terja tudi eksistencialno prizadevanje. Na nek način je roman sociološka študija hendikepa slabovidnih in slepih v tistem obdobju, saj glavni junak živi v Šiški, v Ljubljani, kjer je v bloku celo nadstropje telefonistov, slepih in slabovidnih ljudi, mikro geto, ki ima svojo specifično notranjo dinamiko odnosov. Seveda se glavni junak iz mikro geta rad umakne na domačo planoto, kjer najde povsem drugačno, stigmama drugače naklonjeno okolje. V tem segmentu je roman nekoliko nadgrajen s temami iz romana ZA OGRAJO. Notranje vrenje se junaku včasih razblaži z ekscesnim pijančevanjem, ki ga pahne v še bolj izrazito nevrotizirano stanje, pa ga vendarle zmore razrešiti z osmiselitvijo v graditvi partnerstva. Kajpak se je prej še zapletal z malomeščansko psihologinjo, ki v njem vidi dober poligon za njeno psihološko teorijo. Življenje na planoti je v fragmentih skicirano in izpoveduje neka razmišljanja, nek drugačen pogled z distance, ki ni patetično obremenjena. Drobne zgodbe so vtikane v tkivo romana z namenom, da se odzrcali psihološki substrat, iz katerega je glavni akter črpal moč in nemoč za svoja tavanja skozi labirinte mestnega življenja. Skozi katarzična popivanja najde tudi sogovornike, ki so politično nestrpni in se spuščajo v razprave, ki še niso bile zaželenne, hkrati se pojavi tudi strah pred sistemom, strah pred neko navidezno vseprisotno čuječnostjo. In seveda, vseprisotna ljubezen nekako omili tragiko tistega časa, celo uravnoveša ljudi. Torej, roman ima več plasti: podeželska bukolika, urbana stiska slabovidnega mladeniča, sociološki fragmenti in ljubezenske interakcije. V tehničnem smislu je roman pisan prvoosebno, v pretekliku, baza je na toku zavesti, notranji monologi in dialogi, refleksivno vračanje v preteklost. Jezik je v tem romanu razumno racionalen, knjižno konvencionalen, z odmiki v govorčeve jezikovne delikalije. Nekoliko je prirejen tempo dialogskih upovedi, kolikor je pač potrebno pri skiciranju govorcev.

Če se na hitro sprehodim skozi poglavja:

1. NOČ V MOČVIRJU - kolovratenje po močvirju s slepim prijateljem, refleksije na propad študij agronomije. Zgodba upokojenega policista, Štajerca, ki je bil v rdeči armadi.
2. PRELUDIJ SENC - Drobne pripovedi s planote - ostanki druge svetovne vojne, spomini

1 Bojan Bizjak: Bela vrata, založba VED, Maribor 2016

starega tata na prvo svetovno vojno, košnja, tradicija in trpljenje.

3. **ROBOVI** - Aker se vrne v Ljubljano, kjer ga odnaša v svet nevrotizma in fobij. Nasnuje se nekaj zgodb, dokončno se odloči, da se bo v jeseni spet zaposlil in skušal študirati ob delu - izpoved o zobozdravstvenih manipulacijah z dečki iz zavoda za slepo in slabovidno mladino, sprehodi s slepim dekletom na Rožnik.

4. **ŠUM NOČI**. Uspe mu narediti izpit, ki je pogoj za napredovanje na študiju filozofije. Po tistem se spet umakne v tišino gozda, da bi lahko v miru meditiral. Ujamejo ga nekatere zgodbe, predvsem pripovedi starega tata ... Ko se vrne v Ljubljano, se začne zapletati z študentko jezikov iz Ormoža. Veliko novih dvomov se mu odpre. S slepim prijateljem pijančujeta dolgo v noč na železniški postaji v Ljubljani, tam pa slepi prijatelj spleza na lokomotivo in jo požene ...

5. **BELA PREJA**. Nekako se akter ustali in se dokončno odmakne od Gore. Začne živeti z dekletom in hodi v službo. Pada v zaskrbljenost, občasno ga še opljuskajo spomini na Goro. Tu in tam najde čas za pijanske osvoboditve. In Lojz, njegov stalni sobesednik, si tudi najde dekle, zresni se, ampak ga prime panika, ko zve, da je noseča. Na račun tega se patološko zapijeta ... in potem se pokažejo bela vrata ...

Roman **BELA VRATA** je moj 12. roman. V nekaterih sem skiciral Goro, v **SKALI**, **HRUŠKI**, **ZA OGRAJO** - in tako se mi je posrečila tetralogija, v katero sem zajel odzven Gore v meni - morda izotopa **SKALA**, ki ima neko vizionarsko naracijo, vendar je polna opisov gorske bukolike. Paralelni svet planotarske bukolike sem zajel v romanu **PRIHOD**, vendar slednji ni vezan na Goro. Tako, tetralogija je sestavljena - zdaj sledi samo še zgodovinski roman o prvem naseljencu na Gori - že vrsto let ga načrtujem, a bo, bo nastal. **BELA VRATA** pa bom javno predstavil enkrat v januarju, o lokaciji se še pogovarjamo.

ODLOMKA IZ ROMANA

1. Malikovalstvo in to ... Ne vem. Pa še druge neumnosti smo si privoščili. Dolgolasi vodovodar je pozno prišel in že malo nadelan. Potem je bilo šele gledališče, potem. Za viski je zlezal v hladilno skrinjo, ki je bila pač prazna, ker so jo dan prej servisirali in so čakali, da jim pripeljejo pošiljko sladoledov in lučk. In res se je spravil v skrinjo. Nekaj fantov se je usedlo na kovinski pokrov, da ne bi lezel ven. Po petih minutah, ne vem natančno, morda jih je bilo tudi več, je zlezal ven, ves bled in premražen, z drobnimi iglicami ledu na laseh. Kakšna slika? Skrinja je delala na polno, o!? Stal je tam, razširil roki in govoril: »Jaz sem reinkarnacija Kristusa, jaz sem čudež.« Seveda je dobil svojo mero viskija, s katerim smo vsi nazdravili. Pomagali smo mu ven. Otresel je z glavo in si naročil čaj. Mi pa v smeh, čaj poleti. Pa je rekel, da ga Angleži pijejo poleti in pozimi, da ga v Indiji

Naslovnica romana *Bela vrata*.

pijejo v najhujši vročini. Natararica je komaj staknila zavojček čaja, kamilico. In potem smo se šele smejali, ampak si je tisto kamilico zabelil z žganjem, zraven seveda pa še viski. Ja, no ... Malo po polnoči nas je imela natararica dovolj. Nekateri so imeli namen, da bi šli še na Lokve. Pa ja, takole pijani pa z mopedi, ne, ne ... Dva sta se res odpravila s stoenko, ampak sta obupala. Mene so hoteli na silo odpeljati s fičkom domov, ker so menili, da sem preveč pijan, da bi vozil moped. Ne, nisem popustil, bedak ... Zlezel sem na moped in se skoraj tam prevrgel. Ko sem nerodno speljeval, je le malo manjkalo, da nisem poljubil vogalnih kamnov gostilne. Potem sem zvižgal, ob slavnostnem smehu seveda, se nekako ujel in celo uspel menjati v drugo prestavo. Največji problem je bilo peljati mimo hiše tik ob cesti, potem pa naprej. Prav daleč ni šlo, do prvega ovinka, kjer sem utrgal žico električnega pastirja in telebnil v njivo cvetočega krompirja. Oh, kakšen prizor!/? Zgoraj nad mano se je bledikala debela luna, ob meni je pohlevno godel zvrnjen moped, jaz pa sem povaljal krompir in tik nad očmi videl bel cvet. Z rokama sem opletal okrog in se noro smejal. Kar nekaj minut sem se smejal v krompirju. Padal sem v neko čudno mehko ekstazo. Vse je bilo lepo in prav in me je odnašalo nekam tja gor, kjer je luna tkala srebrne preproge, na katerih so se vozile Majine oči. Zdelo se mi je, da me neka čudna sila premetava po medzvezdju. Najraje bi kar tam zaspal, ob pomirjujoči glasbi mopega, ki ni hotel ugasniti, čudno. Ampak potem se je oglasil racionalni um. Hitro sem se začel zbirati in sem padal v realnost. Dvakrat sem še padel čez moped v krompir, potem mi je šele uspelo, da sem ga zvlekel nazaj na cesto in ga pretipal. Na srečo se mu ni čisto nič poznalo, solidna pločevina je zdržala mehak padec. Nekaj časa sem ga rinil, ker je bil tam še en nevaren ovinek. Potem sem se skušal peljati. Za silo je šlo. Malo pred odcepom do hiše sem ga pa spet ugasnil in ga rinil. Ves popacan od zemlje sem se najprej za silo očedil, šele potem sem šel v hišo. Našel sem žepno svetilko in šel še enkrat preverit, če je z mopedom vse v redu. Kljub pijanosti me je skrbljivost gnala, da sem ga očedil zemlje, poravnal zamaknjeno ogledalo in kar z majico obrisal umazanijo na sprednjem blatniku. Potem sem kar nekaj časa sedel zunaj na stopnicah in poslušal, kako stari tata smrči, prav tako mama zgoraj, v hlevu so rožljale verige in celo prašič je malo pokrulil. Od nekod se je vzel maček in se mi motovilil okrog nog in predel. Jaz pa sem še kar letel gor do mesečine in sanjal, da sem vitez, zaprisežen kralju alkoholu.

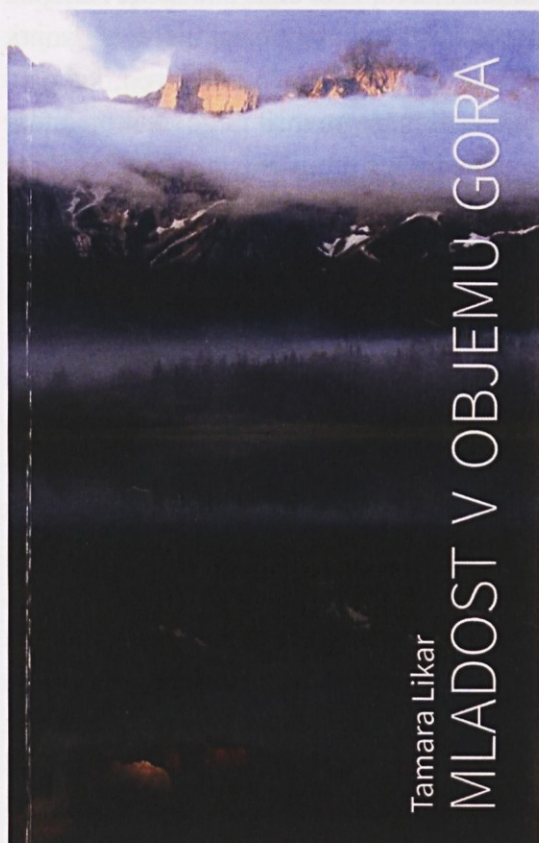
2. Dom, je to vonj polente, je žvenket žlic, je rožljanje verig v hlevu, je tišina večera ob štedilniku? Po večerji sem kar nekaj časa presedel spodaj pri stari mami. Stari tata je sedel v zelenem naslonjaču in čakal, da bo tista ura, ko bo mukoma vstal in šel gledat dnevnik, morda še pol urice televizije, potem pa priprave na spanec. In bil je zgovoren. Pogovarjala sva se, kakšen red je bil pod Avstro-Ogrsko². Govoril mi je o tem, kako je njegov oče delal na Tirolskem in kako so tam spoštovali delavce, ki so delali podporne zidove na gorski cesti in so vrtali tunele. Imeli da so svojo mizo v lokalni gostilni in vsako nedeljo zastoj vrček piva. Potem pa se je začelo, prva svetovna vojna ... Rad je obujal te spomine, saj je bil takrat začuden otrok. Videval je razne uniforme, marsikateri oficir ga je pestoval, ker se je kar naprej sukal okrog vojaštva, ki so pri njih imeli barake za oddih. In med njimi je bil tudi neki bosanski oficir z mogočnimi brki, ki se je vedno hvalil, koliko italijanskih glav je že odrezal ... Majhen madžarski vojak pa je pasel konje in imel grdo navado, da si je noge grel tako, da je skakal bos v luže, kamor so se polulale kobile

2 Avtorjev stari tata Tone Zakavski je otroštvo preživel Pri Baski, blizu Fuzbala. (Op. ur.)

in konji in se pri tem smejal in ga vabil, naj še on poskusi. Pa ni hotel. Ko je to povedal mami, ga je natolkla po riti in ga za nekaj dni ni pustila med vojake. In vedno da so jim prinesli sladkor in kavo, pa tudi kakšen žakelj moke, ker da je bila lakota. Razlagal je, kako so na pomlad šteli krompirje, tako malo jih je bilo, pa zabele je zmanjkovalo. Njihov stari tata jo je skril in zakopal v zemljo, da je vojaki ne bi odkrili in ukradli. Kradli da so, to pa, ampak pri njih ne, ker so v zgornji sobi spali oficirji, sami gospodje s sabljami in v lepih uniformah. Še posebej eden, bil je velik skoraj dva metra in ves fin. Vsako jutro si je sam skuhal kavo, vzel cigaro in sedel zunaj na klopi. Bil da je tudi zelo pobožen, ker je vsako jutro molil. Tisti je potem ostal nekje na fronti, ko je reševal svoje vojake, ga je zadel šrapnel. In kako so napeljevali vodo na Čaven, kako so polagali litoželezne cevi in kakšne črpalke so pripeljali. Vse to mi je govoril in govoril. In kadar so madžarski vojaki kuhali svoj golaž, zadaj na jasi, so ga vedno povabili zraven. Tista reč da je tako pekla, da je moral takoj piti vodo. Nihče ni maral njihove čorbe, tako pekoče. In enkrat je prišel višji oficir z očali. Stal je tam, nekaj kimal, si zapisoval v beležnico. Malo da je govoril. Ko je vse pregledal, je prišel v hišo in si dolgo oddihoval za mizo. Odložil je visoko kapo, sabljo si je dal v naročje in zahteval merico žganja in kavo. Oboje so mu njegovi ljudje postregli. Potem ga je poklical k sebi in mu dal rdeč svinčnik, zanimiva reč za takrat. Spraševal ga je, če zna pisati. Vzel je beležnico iz usnjene torbe, si ga dal na kolena in ga učil delati številke in črke, čeprav je takrat že hodil v šolo, tik pred vojno, in je znal lepo pisati in tudi preproste račune je že reševal. Pa mu je napisal en račun. Začudil se je, ker ga je tako hitro rešil. Narisal mu je konjička in vojaka na njem, pa še top mu je narisal, se smejal in si vihal sive brke, lase je tudi imel sive. Ko je odšel, mu je pustil beležnico in rdeč svinčnik. Oboje je nesel skrit pod tram na podstrešje, da ne bi tega našle ljubosumne sestre. Šele kasneje je izvedel, da je tisti oficir bil eden glavnih goriškem delu bojišča. In kako smešni so se mu zdeli vojaki tam na gozdni jasi, ko so se podili za težko usnjeno žogo. Kaj pa je on takrat vedel, da so igrali nogomet. Videl je, da so imeli zbita nekakšna okvirja in da so se trudili žogo spraviti mimo vojaka, ki je tam stal. Smejalo se je, ko so se spotikali, se prerivali, se vlekli za sive in rjave majice in bili tudi blatni. Ko je žoga šla skozi okvir, so pa skakali in vreščali, tisti, ki so bili nagnjeni ob robu, začrtanem z apnom, pa so poskakovali, žvižgali in ploskali. Samo enkrat so ga povabili medse, naj poskusi brcniti žogo. Pa jo je in pri tem skoraj padel. Z boso nogo je brcnil tisto usnje in si skoraj zvil nogo. Še dva dni so ga boleli prsti. Vojaki so se mu smejali, pa tudi ploskali. In eden da je bil zelo spreten, ko je lovil žogo, da ni šla v okvir. Kot maček je skočil in jo ulovil kar v zraku, se zakotalil z njo po tleh in jo vrgel daleč na drugo stran. Še danes se tisti jasi reče Na fuzbalu, še danes ...

TAMARA LIKAR: MLADOST¹

Bojan Bratina

Naslovnica Tamarine pesniške zbirke ...

V zgodnjih jesenskih dneh je med bralce vstopila pesniška zbirka **Tamare Likar**, ljubiteljice Gore, gora in besede v vezani obliki. **Lojze Likar**, Tamarin stric, se je po dolгих letih obotavljanj opogumil in iz obširnega gradiva izbral besedila in fotografije, ki so po njegovem poznavanju Tamare najbolj označevale vihravo mladenko, polno energije in nadarjenosti. **Bojan Bratina** mu je priskočil na pomoč pri literarnem in jezikovnem oblikovanju zbirke ter napisal spremno besedo, likovno pa je knjigo oblikoval akademski slikar **Milovan Valič**. Takšno zbirko so bralci hitro prepoznali kot knjižico, po kateri velja posegati, posebej prijetna pa so bila srečanja z njimi do sedaj v treh krajih, ki so vsak posebej zaznamovali Tamaro, zato je bil tudi sprejem in odziv v vsakem kraju drugačen. Otlica je bila prva v vrsti predstavitev (27. maja, v dvorani), sledila je Nova Gorica (13. oktobra, v knjižnici Franceta Bevka) in 14. oktobra v Bovcu. Prijetno je bilo srečanje na Otlici, kjer so krajani sprejeli Tamaro kot svojo in pripravili barvito prireditev z

branjem njene poezije, kar je ob vodenju celotnega dogajanja opravila **Tina Velikonja**, ob prisotnosti številnih Tamarinih prijateljev, planincev in alpinistov je zapel pevski zbor Angelski spev, glasbeno pa je Tamarine pesmi pospremil na kitari **Božidar Vidic**. Čustveno topel in hkrati pretresljiv je bil spontan nastop Tamarinih prijateljev in prijateljic, otožna in ljubeča je bila beseda Tamarine matere na koncu prireditve. Gore, mladost in literatura so bile tudi vsebine besedovanja po prireditvi, ko so gostje in sodelujoči občutili pristnost in gostoljubnost gospodinj z Otlice, ki so večinoma pripravile pogostitev.

V Novi Gorici je predstavitev zbirke razkrila Tamarin odnos do mesta, njeno odraščanje v šoli, zlasti njena vključenost v gimnazijo. Prerasla je v srečanje Tamarinih sošolk in sošolcev, profesorjev in sedanjih gimnazijcev, ki so ob prireditvi v pevskem zboru zapeli mladostne pesmi, ki so bile tudi Tamari blizu. **Peter Podgornik** pa je predstavil Tamarine in Pavlove skupne želje in poti, tudi tisto zadnjo, v steni Mangarta.

1 Tamara Likar: Mladost v objemu gora; samozaložba Lojze Likar, Ajdovščina 2016

*S predstavitve knjige na Otlici. Z
leve: Tina Velikonja, Bojan
Bratina, Lojze Likar.*

Doživeti je bilo dano Tamara kot srednješolko, meščanko z neizmerno željo živeti skupaj z gorami.

V Bovcu je prišla v popolnosti do izraza Tamara planinka in alpinistka. Bližina vršacev in samega Mangarta je ob čustveno izvedenem programu, ki so ga pripravile članice Literarnega kluba iz Bovca in ga je lepo izpolnil nastop moškega pevskega zbora iz Bovca, dopolnila samo izpoved v pesniški zbirki.

„Kdor ni čul vetra tisočakov
ponoči,
ko boža krila šotora,
ne ve za nemir...
Kdor ni čul vetra,
ne pozna višin, ne samote.“

*Tamara Likar (1959 - 1982)
Mladost v objemu gora*

VABILO

Vabimo vas na predstavitev knjige
Tamarinih pesmi, ki bo
**v petek, 27. 5. 2016, ob
19. uri**
v dvorani na Otlici

Knjigo bosta predstavila
Bojan Bratina in Lojze Likar
Za popestritev bo poskrbel zbor
Angelski spev,
za kitarško spremljavo pesmi
pa **Božidar Vidic.**

Program bo povezovala
Tina Velikonja.

Po predstavitvi bo še družabno
srečanje.

Vabilo na predstavitev Tamarinih pesmi na Otlici ...

Vse tri predstavitve so se spojile s pesniško zbirko in ustvarile novo, jasnejšo sliko umeščenosti Tamare Likar v svet alpinizma, literature, njeno spojenost z ljudmi v vseh treh tako sorodnih in posebnih ter samosvojih krajih, kjer je spleatala vezi, prijateljstva in sodelovanja.

Sicer pa se mi je v spremni besedi k pesniški zbirki zapisalo:

Gora je svet nad zgornjim delom Vipavske doline. Kamnit svet s sipko prstjo, ki se je umestila med apnenčaste skale, zvita, od burje obdelana drevesa, ki jih ljudje imenujejo trši, pa posebno vztrajno rastlinje, ki je pripravljeno vztrajati in kljubovati. Takšni so tudi ljudje. Majhno njivo je treba stisniti med kamne, ki si jih pobral in zložil okrog zemlje, da ti je ni odnesel veter ali odplaknil dež v špranje med skalami. S tem svetom si večinoma sam, vaje na skromnost in večno delo, povezano s skrbjo za tople večer in sit naslednji dan.

Zato pa je pogled navzdol toliko lepši. Ponuja se ti svet obilja, ki so ga že včasih prinašali trenutki srečevanja s parniki v pristaniščih Tržaškega zaliva, migetajoča nočna znamenja naselij na Krasu in prepadne skalne stene, ki ustvarjajo mejo med Goro in Deželo. Orlovca z vrha odpira pogled, omamno naseljuje vrtoglavo v opazovalca, ko išče bližnje stike s pogledom na drobne kamne tam spodaj na poti v Deželo. V pest zagrabiš javorovo semenje in ga zalučaš navzdol čez skale. Daleč bo lahko potovalo in našlo bo nov svet, kjer bo pognalo in začelo novo življenje. Večno zaznamovano.

Tamara je ena od tistih deklet, ki jo je planota nad Ajdovščino prevzela in usodno opredelila. Ko prebiramo njene zapise ali se obračamo k pričujočim pesmim, bomo najprej občutili Goro kot prvenstveno določujočo in nato goro kot atrakcijo ali možnost za duhovno in telesno izpolnitev. Mogočna strma skalna gmota vzbuja strah in spoštovanje, je izziv pri premagovanju in dokazovanje lastnih fizičnih in psihičnih moči. Je lepota v občutenju »rumeno osvetljenih juter«, moči samoraslih macesnov in šibkosti upogljivih trav. In je hkrati zavedanje, da je vse živo minljivo ob stiku z večno lepoto in močjo gore. V Tamarini pesmi je gora bog, ki vse obvladuje, in je absolutna lepota »kot stolp mesečine, ki straži zimske noči« (Gora). Gora je sveta in njena moč lahko posega v življenja. Ob smrti prijatelja Aleša se ne obrača h gori očitajoče, ampak išče vzroke za nesrečo pri ljudeh, predvsem pri sebi. Ko govori Orlovci, se ji predaja v polnosti in čuti njeno izjemno moč. Lepota in spoštljiva navpičnost prepadne stene Orlovce je Tamara zaznamovala, zato se ji slika tudi v trenutkih sobivanja z drugimi stenami, ko jih opazuje iz oddaljenega bivaka:

*»Stoletja biješ boj z udarci časa s sončnim ognjem
in ledenim licem. A tvoj obraz
je vedno čist in mlad, kot mlado jutro,
polno sanj in nad.
Pred silnim bleskom pozlačenih sten
zaprem oči ...« (Orlovci)*

Tamarine pesmi nastajajo kot odziv na trenutek sobivanja z goro. Vendar to ni impresija ali preprost odziv na dogodek. Gre za utemeljevanje pristnega odnosa do gore, ki je Tamari vseskozi prisoten kot danost in bistvena kvaliteta življenja. Zato je povsem pričakovani vzklík:

*»Kdor ni čul vetra tisočakov
ponoči,
ko boža krila šotora,
ne ve za nemir...
Kdor ni čul vetra,
ne pozna višin, ne samote. (Kdor ni čul vetra)*

Popolna prevzetost z gorami se kaže tudi v Tamarinem vztrajanju in sporočanju občutij po preživetju tragičnega srečanja s plazom, ko je prek magnetofonskega zapisovanja občutila nujno, da se izpove.

Gore so ji dale moči in energije. Radoživost in popolna predanost življenju je zato prisotna tudi v njeni razmišljujoči pesmi, zlasti pa v ljubezenskih izpovedih. Šestnajstletno dekle je zapisalo le redko pesem, ki bi bila napolnjena z jedkim dvomom ali nostalgijo. Večinoma je ljubezen prežeta z veselim vitalizmom in upanjem, velikokrat se predaja igrivim zapisom o doživljanju ljubezenskih čustev zunaj mestnega vrveža. Čeprav bomo v nekaterih pesmih občutili parafraze znamenitih pesnikov (Puškin, Župančič, Prešeren), Tamari uspe ohraniti originalnost zlasti v uspešnem končnem pesniškem obratu. Ljubezensko pesem namreč zanimivo gradi na nizanju erotičnih trenutkov in jih na koncu pomenljivo razplete ali, bolje rečeno, zaplete. Ena tako oblikovanih pesmi je »Bil si kosec« .

Bil si kosec/ v pisanem oblačilu./ Bil je lep dan, / bil je lep dan./ Potem sva še dolgo / dišala po senu./ Bila sem grabljica / v rožnatem krilu./ Bilo je poletje./ Bil je lep večer!./ Potem sva še dolgo / ležala v senu ...

Zapeljiva mladostnost, predajanje čustvovanju in igrivosti so osnovni elementi oblikovanja Tamarine ljubezenske lirike. Tudi tu se zaveda lastnih moči in takšnih moči tudi pričakuje od ljubljenega. Seveda jo ljubezensko občutje postavlja tudi v trenutke nežnega predajanja in ljubezenskih hrepenenj. Ljubezensko uresničevanje je pričakovano, vendar ob minevanju ne občuti usodne bolečine ali tragičnega občutenja.

Vprašanje večnosti in minljivosti se tako pojavlja v Tamarinem doživljanju sveta in se najostreje in najenostavneje oblikuje v odnosu do narave, ki jo poseblja gora. Pretresljiva izpoved materi v zaključni pesmi zbirke je hkrati tudi Tamarin umirjen in spravljen odnos do življenja. Preprosto bi lahko ugotavljali, da gre za panteistično predajanje filozofiji o presnavljanju ali preoblikovanju drugačne oblike stvarstva. Ob natančnem prebiranju njene poezije pa lahko razumemo te globoke slutnje kot življenjsko popolno predajanje goram in sobivanju z njimi. Tako jo lahko tudi jemljemo kot neminljivo lepoto, ki se je zlila z večnimi stenami. Ostaja nam tudi njeno sporočilo, ki se je prelilo v pesmi in razmišljanja.

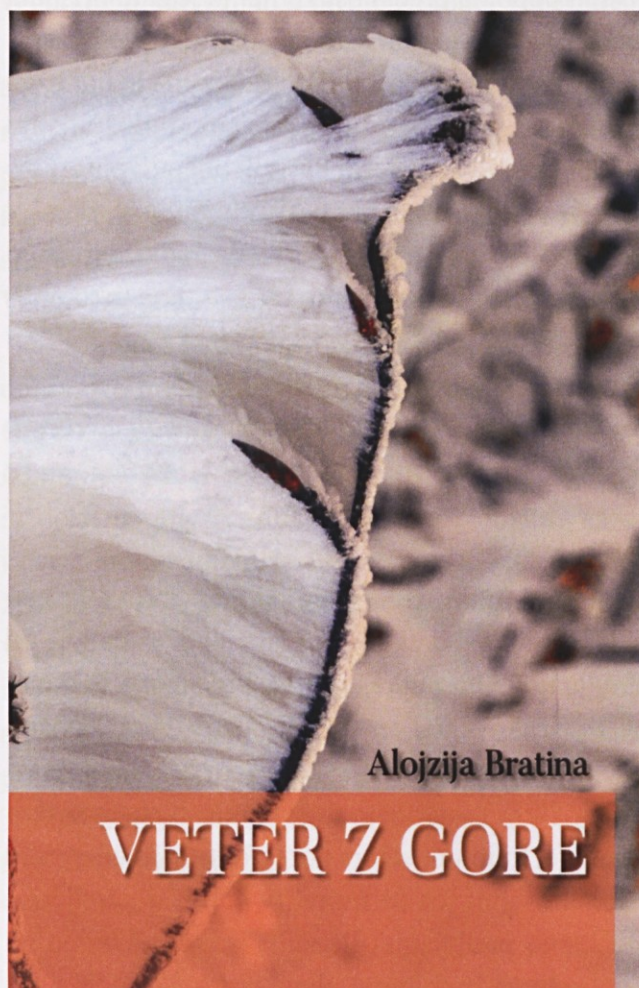
Bojan Bratina

ALOJZIJA BRATINA: VETER Z GORE¹

Bojan Bratina

Ubrane pesmi z Gore

... naj piha veter z Gore. V njegovi neizmerni moči naj bodo besede ljubezni, tolažbe, miru in dobrote ... Naj jih bo deležen vsak človek na svetu ... (Moto zbirke 'Veter z Gore'.)

Z letnico 2016 so izšle pesmi *Veter z Gore*. Ustvarila jih je **Alojzija Bratina**, ki ji je v 54-ih letih življenja uspelo ubesediti čustvovanja v treh pesniških zbirkah. Kot se tudi sama označuje v pesmi *To sem jaz* na zavihku zadnje pesniške zbirke, je začela pesnikovati že v šestem razredu osnovne šole na Otlici. Pogum za prvo pesniško zbirko je zbrala leta 2008, ko je izdala zbirko *Na Gori je moje zavetje*, nato pa v letu 2012 še v zbirki *Domača vasica*. Vedno sta jo zanimala

¹ Alojzija Bratina: *Veter z Gore*; samozaložba, Predmeja 2016

dogajanje okrog nje in ljudje, ki so nosilci tega dogajanja, trdno je povezana z rojstno vasjo Predmejo in z delom, ki ga opravlja z veseljem in ponosom. Zato se tudi prijemlje njene poezije občutek, da je prigradniška, posvečena izbranim trenutkom in izbranim ljudem. Štiri leta so se pesmi nabirale in nenadoma so dočakale veter, ki jih je kot zrelo listje odpihnil med ostalo drevje, pa tudi čez rob v svet, kamor bodo listi odplavali. Tako pesnica v uvodni pesmi pospremi svoje upesnjene besede, ko jih izroča bralcem in razsojevalcem.

Že v uvodnem razdelku pesmi občutimo skriti sistem vrednot, ki ga Alojzija izpoveduje neposredno, morda preprosto naivno. Prav skozi to izpoved so te izražene vrednote, očiščene vseh dvomov in bremen, ki jim jih današnji svet kapitala in popolnega individualizma jemlje moč in jih prekriva s tančico večne neiskrenosti in hinavščine. Vezanost na domače ognjišče ni sentimentalna gesta, ampak potreba srca. Ob srečevanju z industrializiranim svetom postaja čutenje narave prvinsko človeško, čista ali »bio« hrana pa stvar samozaveznega postavljanja nad proizvajalce velikih količin večinoma oporečnih proizvodov. Vrednota družine je izpostavljena kot nujna sestavina poštenega življenja. Spoštovanje matere, ko jo opisuje kot ljubeče bitje, ljubezen do matere kot oblika zahvale za njeno žrtvovanje, in ne nazadnje tudi izpoved »da radi jo imamo, povejmo ji vsi« (*Mama*). Iz vloge hčere se preoblikuje v mater, ki govori sinu. Popolnoma naraven odnos do sina, ki je zrasel že iz občudovanja zarodka, pa prerasel v odnos do odrasčajočega otroka, pa do odraslega mladeniča, ki mu ob zaključku ne pozabi naročiti, naj »bodi le to – kar od nekaj si bil...« (*Sinu ...*) Tako ustvari prehod v čuteči, lahko bi rekli v del ljubezenske pesmi. Zaživeti v dvojje ni enostaven korak, niti ni to veliko načrtovano dejanje. Vzgib erotičnega je hipno srečanje z očmi, zardelost in stanje brez besed. Poetski nasvet je preprost: »Če drugemu se kakor tebi zgodi, sezi mu v roko, povabi ga ti ...« Brez laži in pretvarjanja izpovejta ljubezen in uživala bosta še dolga leta. Naivno preprost položaj ne predvideva konfliktnosti, zato je odprt za popolni optimizem, ki ustvarja pogoje za ustvarjanje sveta »dvoedinost«, kot bi to poimenoval pesnik Ciril Zlobec. Celoten razdelek ljubezenske lirike je grajen na upodabljanju harmoničnega odnosa med partnerjema, ki je odraz vsakdanjih življenjskih potreb in vzajemne pomoči. Vseskozi se pojavlja ljubezen kot trajna moč in kliče k predajanju, poteh skupaj »roka naj roko vedno drži« (*V paru*). Besedna zveza »rad te imam« pa naj le spodbuja čustvovanje in pokaže na to trajanje.

Prigradniški v pravem smislu so zapisi v slavnih pesmih. Čustveno odzivna ne more mimo uspešnih posameznikov in posameznikov bodisi na športnem ali kulturnem področju. Ob slavljenju njihovih uspehov vedno išče tudi motivacijo za vse, ki se še pripravljajo na pot svojih slavnih predhodnikov.

Pesemski del zaključuje nekaj pesmi, ki razkrivajo Alojzijin odnos do sveta okrog nje. Tudi v njih poudarja svet vrednot, ki nosijo v sebi predvsem iskrenost in ljubezen in zavrača zunanji blišč, kajti »darilo nima cene« (*Darilo*). Zdravilišče je kraj, kamor se hodi zdraviti, je pa tudi kraj, kjer sklepa prijateljstva in se predaja življenju. Zanimiv je zapis o srakah, ki si vsako leto pletejo gnezdo v njeni bližini. Alojzija govori o pticah s prijazno besedo in upanjem, da bi se prihodnje leto spet srečale.

Na zaključku je dodatek dramskega besedila, ki predstavlja izsek iz daljšega teksta o problematiki zaposlovanja in odnosa med delodajalci in delavci. Nastavljene so tematske smeri, ki bi jih bilo možno natančneje obdelati kot obliko socialne izostritve ali političnega angažiranja.

Čeprav se izpoved uresničuje s sredstvi preproste metaforike in kdaj tudi prisiljene rime, pesem teče ritmično ubrano in izpovedno polno. Zato je pa ta pesem blizu neki drugi ritmični in melodični strukturi, ki jo izrablja uglasbitev. Vsem, ki so se pripravljene poskusiti in preveriti moč Alojzijine pesmi v peti obliki, je avtorica priložila tudi pet uglasbenih pesmi na koncu zbirke.

Ravno ob taki formi prihaja do izraza izpovedna pristnost in poštenost. Skozi njeno pesem začutimo Alojzijo Bratina kot komunikativno, odprto osebnost, brez zavisti in hinavščine.

Nova Gorica, 20. 11. 2016

Pripis:

Nekaj podatkov iz kolofona knjige:

*Spremni besedi sta napisala **Bojan Bizjak Zakawsky** (pesmi) in **Nina Bednařik** (proza). Izjemne fotografije! je prispeval **Miran Krapež**. Pesmi je uredila **Irena Kokalj**. Knjiga je izšla v 300 izvodih.*

*Ena od Alojzijinih uglasbenih pesmi je 'Hladnikovka' (notni zapis najdemo na strani 72; sicer pa je ta pesem iz druge pesniške zbirke 'Domača vasica'). Napev ji je vdihnil **Filip Vidmar**. Ritem v tej pesmi kar kliče po uglasbitvi ...*

HLADNIKOVKA

Rožica bela je spet zacvetela,
v njeni lepoti čudesa so vsa;
ni je na svetu, nikjer na planetu,
le v naših krajih je ona doma.

V čavenski ruši ima korenine,
skrita med travo vsa bela cveti;
trdna in skromna je kakor Gorjani,
naj še stoletja med nami živi.

Pridne roke so jo v čipko ujele,
z belimi nitkami sklekljale cvet;
hladnikovka bo ponosno cvetela,
nam v veselje krasila ta svet.

TREM GOZDARJEM V SPOMIN

OČETU¹

Anica Cernatič

Krasni majnik že razliva
vonj pomladni prek dobrav;
odet v prelestno bujno cvetje
poletju smeje se v pozdrav.

Kako bi rad še enkrat čakal
tvoj prihod prek mehkih trav,
da dušo radost spet objame –
bi srečen mahal ti v pozdrav!

A črne misli v dno spomina
temne rišejo sledi;
in upanje v bodočnost svetlo
iz dneva v dan vse bolj bledi.

Pod težo let in bolečine
klonilo moje bo telo;
odšel bom v večnost, med spomine,
legel k dragim pod goró.

Čez gorski travnik na planoti
rahel vetre bo zavel;
v tihem miru na samoti
mi nežne uspavanke bo pel ...

¹ Vladimir Murovec, rojen: Puštale pri Čepovanu, 1922; umrl: april 1916. Skoraj štirideset let (od leta 1952) je živel na Predmeji. Bil je prvi gozdar na Predmeji, Otlici in Kovku, ki je bil odgovoren za privatne kmečke gozdove. Do takrat je na Goro prihajal gozdar z Lokvi. (Podatke je posredoval F. Likar.)

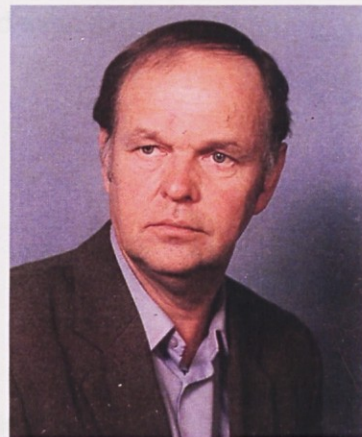
TREM GOZDARJEM V SPOMIN**SLOVO****Tanja Mencin***Mojemu stricu Viktorju Čibeju¹*

Saj dokler ne izrečeš zadnje besede,
ni slovesa in ne solza,
ni krhkih spominov na otroštvo,
ni ničesar, na kar bi se upal opreti –
je samo upanje, da se svet
nikoli ne izteče v svoj konec,
je samo zavedanje ali morda molitev,
da je prag neskončnega
ujet v hvaležnost tistih, ki ostajamo –
hvala ti za vse ...
in naj ti bo svet, kjerkoli si,
posut z biseri miru in blagoslovom.

1 Viktor Čibej, roj. 1932, na Predmeji, zaposlen pri SGG Tolmin kot revirni gozdar v Tolminu, kjer je tudi živel; umrl je 2016. (Podatke je posredoval F. Likar.)

TREM GOZDARJEM V SPOMIN**VIKTOR POLANC (1932 - 2016)¹**

Rojen je bil na Predmeji. Kot otroka sta ga zaznamovali fašistična okupacija in vojna. V družini je bilo sedem otrok. Ko so Nemci požgali celotno vas, je odšel v begunstvo k Slokarjem. Po končani vojni se je vključil v povojno izgradnjo porušene domovine, saj je kot udarnik sodeloval pri izgradnji Nove Gorice in urejanju hudournika na Lijaku, za kar je prejel značko udarnika. Zaradi pomanjkanja hrane je zbolel za težjo obliko tuberkuloze. Na predlog zdravnikov se je odločil za poklic gozdarja. Najprej je opravil tečaj za manipulant, nato pa vpisal in končal nižjo gozdarsko šolo v Idriji. Nekaj časa je služboval na gozdarski upravi na Predmeji. Pri podiranju drevja je prišlo do hujše delovne

1 Daljši pogovor z Viktorjem Polancem je bil objavljen v: Gora, letnik IV, št. 14.

nesreče, pri kateri se je smrtno ponesrečil njegov sodelavec. Viktor je bil poškodovan in začasno invalidsko upokojen. Nato je dokončal šolanje na srednji gozdarski šoli v Postojni in bil poslan v Baško grapo, kjer je bil revirni gozdar do leta 1975. Potem je bil premeščen v TOZD Gozdarstvo Idrija, kjer je služboval do upokojitve. Za delo v gozdarstvu je prejel visoko državno odlikovanje Orden zaslug za narod z srebrno zvezdo. Ves čas je bil tudi družbeno aktiven. Bil je predsednik sveta KS Predmeja, ko so se krajanje odločali o samoprispevku za izgradnjo ali ukinitve šole na Predmeji in Otlici. Ves prosti čas je posvetil tudi razvoju skakalnega športa na Predmeji. Dva mandata je bil predsednik skakalnega kluba in po njegovi zaslugi je bila leta 1978 zgrajena prva plastična skakalnica na Primorskem. Seveda se ni nikoli odpovedal Trnovskemu gozdu, saj ga je dnevno obiskoval, dokler mu je zdravje dopuščalo.

Za svoje družbenopolitično in društveno delo je prejel številna priznanja: Petomajsko priznanje Občine Ajdovščina, številna športna priznanja, v letu 2013 pa je dobil najvišje športno priznanje občine Ajdovščina – Priznanje za življenjsko delo.

Bil je častni član Društva Gora. (Podatke zbral: Igor Polanc.)

GORJANI

»ŽIVLJENJSKA POT JE ZELO KRATKA. LE SAM SI JO LAHKO PODALJŠAŠ.«

Franc Vidmar – Kitaje

Avgust Vidmar – Gusteljn Bjókn (1913 – 1997). Po predmejsko Gusteljn Slugu s Kitajske, za vse ostale pa Vidmar z Wilce ali Vidmar z Gore. K Bjóknim v Kitajsko je prišla nevesta od Bjóku s Predmeje.

Pisalo se je leto devetnajsto trinajst. 30. maja se je očetu Jožetu Vidmarju in mami Ivani – Ihani, roj. Krapež – Smudinski, rodil Avgust Vidmar – Gusteljn Bjókn.

Napetost v svetu je že nakazovala na začetek 1. svetovne vojne, ki je njemu in njegovi sestri Alfredi Vidmar – Fridi, poročeni 14. 8. 1949 z Jožetom Bizjakom, vzela očeta, ki je padel v bojih na Tirolskem, 3. 6. 1916, in bil tam tudi pokopan.

Leta med in po 1. svetovni vojni je Avgustova mama na za tiste čase ne prav majhni kmetiji težko preživljala svoja

Avgust s sestro Frido.

Avgustova polsestra Alojzija. V ozadju Bjokna hiša.

otroka ter mamo in očeta pokojnega moža Jožeta. Zato se je odločila, da vzame za svojega Lojzeta, brata pokojnega moža Jožeta. Avgustovi mami in Lojzetu so se rodile še tri polsestre, Alojzija (1920), Ivana (1922) in Marija (1925). Slednji sta zgodaj umrli, še kot otroka.

Leta po 1. svetovni vojni so bila težka za njegovo mamo Ivano, mamo in očeta pokojnega moža ter za otroke. Bolj kot so otroci odraščali, lažje je bilo za vse, saj so si dela delili. Krava, prašič, njiva in vrt so jim dajali tisto, kar so potrebovali za preživetje.

Avgust je bil 29. 9. 1935 vpoklican v italijansko vojsko, na služenje vojaškega roka, in sicer v Cagliari na Sardinijo. 1936, ko se je končala vojna v Abesiniji – današnji Etiopiji, se je vrnil s služenja vojaškega roka domov. Med letoma 1936 in 1940 je bil večkrat vpoklican na orožne vaje in razna vojaška usposabljanja: spoznavanja

Obnovljena Bjokna hiša med pripravo lesa za ostrežje hiše.

oborožitve, streljanja, veščin preživetja v naravi, vojaške topografije in vseh drugih vojaških znanj, ki so potrebna, da lahko preživíš na bojišču.

Leta 1938 so že obstoječo Bjokno hišo dogradili s pomočjo zidarjev od Stomažev, ki so za opravljeno delo zahtevali le hrano in prenočišče. Pripravili so toliko kamenja, ki so ga na tragah prinašali pred hišo in ga tam obdelovali, da se ni videlo sosednje Čuóhuske hiše.

Komaj so si malo opomogli, je že zadišalo po novi vojni. Pomanjkanja, politični pritiski, recesija, brezposelnost in negotovost, vse to je ljudi spravljalo v še večji obup.

Avgust Vidmar – Gusteljn je bil 20. 5. 1940 vpoklican v italijansko vojsko, in sicer na severozahod Italije, v mesto Ornavasso pri jezeru Maggiore, od koder je domov pošiljal razglednice in slike. Glede na vojaške potrebe, je bil večkrat premeščen v različne kraje po Italiji.

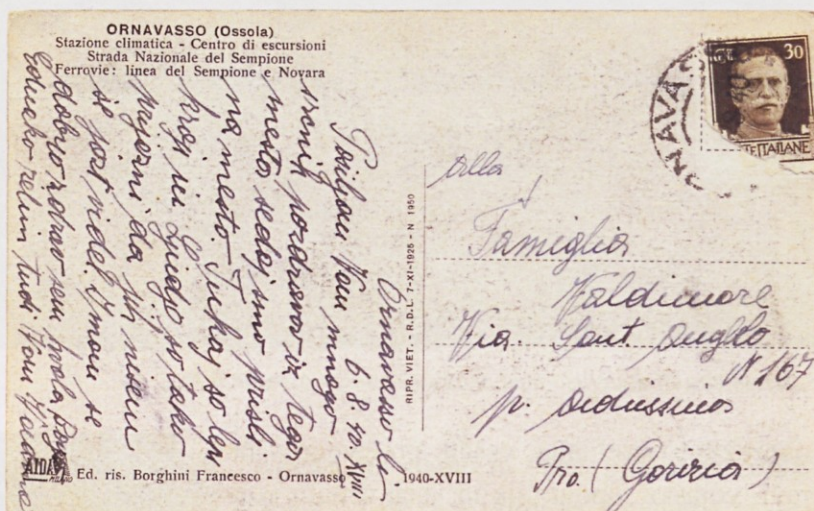

Avgust spomladi 1935.

Mama Ivana – Ihana je umrla 12. 1. 1942, v bolnišnici v Gorici, pri kasnejšem mejnem prehodu v Rožni Dolini, v Rdeči hiši. Zaradi hude zime je niso mogli pripeljati domov, zato so jo pokopali na goriškem pokopališču, kjer tudi počiva.

Spomladi 1942 je bil Avgust napoten na rusko fronto, od koder pa se je po sreči vrnil živ, vendar brez prstov na desni nogi. Velikokrat mi je povedal: »Veš, Francelj, do –20 stopinj se da prestajat, kar je več kot –30 stopinj, pa vse težje. Tisti, ki se je usedel ali ulegel, da si odpočije, je tam tudi ostal.« Tako je tam ostalo kar nekaj gorjanskih fantov in mož ...

Po zdravljenju v vojaški bolnišnici v Veroni se je po razpadu Italije, jeseni leta 1943, vrnil domov in se vključil v NOB kot oskrbovalec in kurir. Deloval je v 30. diviziji 9. korpusa. Po 2. svetovni vojni se je vključil v obnovo domovine in domačega kraja.

Ornavasso, 6. 8. 1940 ...

Avgust s svojo družino. Z leve: Avgust, Franc, Katica, Bojan in žena Milka.

Leta 1949 se je poročil z Emilijo Bolčina – Milko Žnidarsko, s katero sta imela tri otroke: Bojana, Katico in Franca.

Dejaven je bil v KS Otlica – Kovk, kot njen predsednik, tajnik in blagajnik. V tistem obdobju so postavili več obeležij in spomenikov padlim med NOB ter žrtvam fašističnega in nacističnega režima.

Bil je zelo aktiven in med glavnimi pobudniki za ohranitev osnovne šole na Otlici. Pri Bjoknih je bila zbiralnica mleka za Kmetijsko zadružno Vipavo, pri kateri je bil Avgust zaposlen do odhoda v pokoj.

Tudi s tridesetih gorskih domačij so v najboljših časih prinašali v kanglah, čutarah in kalalih mleko in si s tem prihodkom izboljševali življenje. Tu je bila tudi zbiralnica in odkup zdravilnih zelišč ter malin za Drogo Portorož. Ozkolistni ožepk – wžiepk, vinska rutica – rutea, divji oreh – smrdelik, smetlika, krvomočnica – katarinca, konjska griva, arnika, rumena lakota, encijan, medvedje tace ... in še bi lahko našteval zdravilna zelišča, ki so jih nabirali in sušili otroci in odrasli od Predmeje, prek Otlice, Kovka do Gozda ter jih nosili in z ročnimi vozički vozili prodajat k Gusteljnu.

Milka pred Bjokno hišo.

*Avgust in Milka za košnjo, 28. 6. 1979.
po pranju posod za odkup mleka, leta 1977.*

*Avgust pri kopanju encijana – košutnika, leta 1976.
Leta 1922 je bil košutnik zaščiten – kopanje določenih količin je bilo dovoljeno z letnimi odloki takratnih oblasti, za potrebe Droge Portorož.*

Avgust in Milka pri praznovanju 45 let skupnega življenja ter praznovanju rojstnega dne: Avgust 81, Milka 66, z njunimi vnuki: Od leve: Tamara, Sebastjan, Matej, Tine in Nejc.

Napisal – stipkal, kot je rekel, je tudi marsikatero prošnjo, priporočilo in pričanje in s tem pomagal ljudem ...

Leta 1972 se je upokojil. Z ženo Milko sta s prihranki od pokojnine ter delom na kmetiji, seveda ob pomoči otrok, vzdrževala in obnavljala hišo in okolico ter pomagala otrokom pri samostojni poti v življenje. Za gorske razmere srednje velika kmetija z nekaj gozda, par glavami goveje živine, prašiči in nekaj kokošmi so pri Bjoknih pripomogli k izboljševanju pogojev življenja.

Sinovoma Bojanu, Francu ter hčerki Katici so se rodili vnukinja in štirje vnuki: Tamara, Matej, Nejc, Sebastjan in Tine, ki sta jih imela Avgust in Milka zelo rada. Tudi oni so imeli njiju ... Njegovo delavno in ustvarjalno življenje se je zaključilo v noči s 5. na 6. november 1997. V več časnikih, zbornikih, knjigah, radijskih oddajah in še kje so zabeležena njegova razmišljanja, pripovedovanja, veseli in žalostni dogodki od vsepovsod.

Naj bo ta zapis kratka zahvala mojemu očetu in mami za to, kar sta meni, bratu Bojanu in sestri Katici naredila dobrega. Zaključil bom z eno od njegovih pomenljivih misli, ki jo lahko preberemo tudi v naslovu tega pisanja: »Življenjska pot je zelo kratka. Le sam si jo lahko podaljšaš ...«

In ta njegova misel naj spremlja vse, ki bodo prebirali ta zapis o mojem očetu Avgustu Vidmarju – Gusteljnu Bjoknmu ...

Fotografije: Franc Vidmar – družinski arhiv.

Strokovna pomoč pri zgodovinskih in krajevnih podatkih: Alojz Likar – Brgarski.

PRETEKLE DROBTINICE O TURIZMU Z ZAHODNEGA DELA TRNOVSKEGA GOZDA

Petra Kolenc

Da so kraji v zahodnem delu Trnovskega gozda že v osemdesetih letih 19. stoletja veljali za prava gorska letovišča, potrjujejo tudi številni prispevki v časnikih druge polovice 19. stoletja, ki so bili hkrati edini pisni vir za slovensko gorniško besedo, preden je leta 1895 začel izhajati *Planinski vestnik*. Tudi po oglasih v periodičnem tisku (*Soča*), ki so redno oglašali odprtje novih gostiln in planinskih koč na območju Trnovskega gozda, lahko zasledimo vedno več gostinske ponudbe, ki so jo izzvali vse večji obiski gozda tako v poletnem kot zimskem času. Zanimiva je tudi ugotovitev, da so žene (večinoma tujih) nemških gozdarjev v gozdu odpirale gostišča (*Soča*, št. 15, 1985). Prav gostilne / koče so dajale pravo podobo o vzponu turizma, saj niso bile namenjene le domačinom, lovcem ter gozdarskim oskrbnikom, temveč tudi tujim gostom, ki so se leto za letom v vedno večjem številu navduševali nad letovanjem v območju Trnovskega gozda. Kar zazna tudi statistični letopis *Ročni kažipot po Goriški in Gradiščanskem* (RKGK za leto 1894, 1895, 1899, 1900, 1904, 1908, 1911). Vse od leta 1894 do leta 1911 je število gostiln v vaseh Trnovo, Voglarji, Nemci, Lokve naraslo na dvanajst, brez upoštevanja lovskih koč. Kar je bilo za vasi, ki so si oddaljene zgolj nekaj kilometrov, veliko. Leta 1911 je v *Planinskem vestniku* izšel zelo poveden članek profesorja goriške realke Jakoba Zupančiča z naslovom *Okolica Gorice v luči turizma*. Članek, ki je nagovoril predvsem slovensko govoreče izletnike, uvršča Trnovski gozd oz. les, kot ga je avtor imenoval, med zanimive turistične destinacije Goriške: »Drugo skupino izletov na hribe pa tvori visoka Trnovska Planota ali Trnovski Les. [...] Bodi nam torej pozdravljen, Trnovski Les, kakor si dolg in širok! Do lesa sicer človek ne pride tako kmalu na tej visoki planoti, ali gozdovi ga potem toliko bolj razvesele, ko jih je dosegel. Poleti skoraj vsakega le preveč straši huda strmina in žnjo združena vročina, naj si izbere to ali ono pot.« Avtor v nadaljevanju opisuje poti oz. dostope do vasi Trnovo, ki so se do začetka 20. stoletja že močno usidrale v krajino in med ljudi. Iz Gorice so na planoto vodile tri ceste, ki so se jih posluževali tudi turisti: iz Solkana, čez Prevalo, nad Ravnico do Trnovega, Nemcev, Lokvi. Druga iz Kromberka, mimo svete Trojice, do Vratc pri Ravnici, pod vrhom sv. Danjela, mimo Peči na staro Trnovsko cesto, tretja pa iz vasi Šempas, na Vitovlje in v Krnico. Seveda so po teh cestah tedaj vozili še vozovi, kar zagotovo turistu ni bilo v veselje: »Turist gotovo ne pojde dvakrat po tej cesti. Cestni prah je namreč tukaj tako čist in snežnobel, da zaradi bliščečega odseva človeku kar vid jemlje. Ako pa še kak voz mimo pridrdra, postane vsakdo v par trenutkih mlinar ali pa moka.« Zanimiva je Zupančičeva zaznava sprememb turistične destinacije, ki naj bi jo preusmeril prihod Bohinjske železnice: »Trnovo in Čepovan sta bila svoj čas priljubljeni gorski letovišči za Goričane in Tržačane. Odkar pa je stekla nova Bohinjska železnica, dere vse

v Bohinj in na Bled, Trnovski les pa sameva in se dolgočasi z drvarji in oglarji vred. Kdor hoče izprehajati po lesu na tej visoki planoti, mora že prenočiti tam gori, n. pr. v Trnovem, v Krnici, na Lokvah, na Selovcu pri Kuclju ali tudi v Koči na Čavnu.«. S prihodom železnice v Posočje, leta 1906, so se začele vedno bolj prebujati izletniške gostilne, tudi na račun furmanskih, ki pa so v krajih na Trnovski planoti še vedno cvetele, zaradi prevoza lesa do železnice v Gorico. Povedna je ugotovitev nekega pisca iz *Planinskega vestnika*, ki že leto po prihodu vlaka zaznava prihod večjega števila turistov na Goriško: »Onih časov, ko so še edino vozniki s svojimi težkimi vozovi opravljali promet med Trstom in severnimi deželami, se spominjajo le še starejši ljudje. Z novimi železnicami je izginilo iz slovenskih dežel ono slavno in priljubljeno furmanstvo in le na Goriškem se je vzdržalo še do zadnjega časa, dokler se ni otvorila nova alpska železnica do Trsta. Ta je spremenila dosednji promet v deželi. Dolge vrste težko obloženih in pokritih voz, ki so se pomikali vsako sredo s severa proti Gorici, kakor bi šel slavni Žižka s svojo vojsko, te so izginile, nasprotno pa se je število tujcev, ko sedaj prepotavajo te kraje, neverjetno pomnožilo. Na eni strani trgovina, na drugi pa naravne lepote severne Goriške so, ki vabijo tujce.« (Brelj 1907: 88). Res, železnica Trnovski planoti ni vzela tistih gostov, ki so pred prvo vojno prihajali v kraje predvsem zaradi naravnih znamenitosti, ki jih je imel Trnovski gozd¹, je pa novo prevozno sredstvo nekoliko spremenilo strukturo gostov.

Letoviščarji so predvsem poleti velikokrat zahajali v zaselek Nemci² v gostilno pri Winklerju³, ki se je že pred prvo vojno razvila v pravo letovišče s prenočišči⁴ tudi zato, ker je v njeni neposredni bližini rasla velika naravna znamenitost »debela jelka«, ki naj bi pri Nemcih rasla že od leta 1648⁵.

1 Tu je potrebno omeniti znamenite točke, kjer so se turisti ustavljali. Debelo jelko pri Nemcih in naravno inverzijo Smrekovo Drago, ki je bila zlasti zanimiva za naravoslovce. V kraškem koritu sredi Trnovskega gozda je še danes lepo viden naravni obrat, ki se je začel z rastjo listnatega drevja, ki je nato vedno nižje prešlo na smreke, pritlikavo borovje, proti dnu pa mah in golo skalo, največkrat pa tudi v led in sneg. To je bila prava »na glavo obrnjena gora«, ki so jo turisti prihajali občudovat.

2 Po nekaterih pisnih virih naj bi leta 1754 avstrijska država v času cesarice Marije Terezije pozvala nekaj nemških rodbin – logarjev iz Dunajskega gozda (Wiener wald) naj se naselijo na območju, kjer je kasneje kraj naselitve dobil poimenovanje Nemci. Gozdarski družini Strasser (Strosar) in Winkler ter druge naj bi v Trnovski gozd vpeljale razne lesne obrti. Nekateri avtorji (Močnik 1974) pa naselitev ozemlja današnjih Nemcev povezujejo z naselitvijo postavljenih zaupnikov, ki so varovali trnovski del gozda pred izropanjem. To naj bi bilo zaupano sedmim nemškim družinam, ki so dobile pravico, da si po lastni uvidevnosti omejijo potrebno zemljišče in gozd. Ker so bile bivalne razmere za te družine neugodne, so se od sedmih stalno naselile le tri Winkler, Strosar in Vogel (Kolenc 2011).

3 Čeprav je krčma starejšega datuma, je Ročni kažipot po Goriškem in Gradiščanskem ne omenjena pred letom 1898.

4 Gre za nekdanjo krčmo, ki se je v 20. stoletju razvila v gostilno. »Temna noč je pokrivala čez in čez Trnovski gozd, ko smo dospeli do Nemcev. V vljudni Winklerjevi krčmi smo našli dobro kaplico in jedi, katere se le morejo v samotnih krajih dobiti. Za posteljo nam je rabilo dobro seno,« se bivanja v nekdanji krčmi pri Winklerju v vasi Nemcih spominja Štefan Širok, domačin iz Ravnice, ki je leta 1872 v goriški Soči objavljal prispevke iz izleta po Trnovskem gozdu z naslovom Po naših hribih (Soča, 1872: 4. junij, št. 27, 11. junij št. 28. in 18. junij, št. 29).

5 Ni nam znano, kdaj je jelka postala slavna, vendar je njena veličina kmalu postala ogleda vredna, zato so jo tudi leta 1755, ko so bila posekana vsa drevesa v njeni bližini, opazil jo je kak gozdar ali trgovec z lesom, pustili rasti. Morda zgolj slučajno, zavoljo dvojnega vrha, ki ga je imela in zato ni ustrezala tehničnim pogojem in zahtevam kupca, ki je za jamborje in pilote kupoval le polnolesna debela brez grč.

Prvi zapisi o jelki segajo v leto 1887 in jih je za potrebe skupščine Kranjsko-primorskega gozdarskega društva napisal gozdarski inženir M. Bayer: »Ekskurzija je odšla v gozd Ivanek in kmalu obstala pred gozdnim orjakom v podobi približno 300 let stare jelke. Gozdni predel Ivanek porašča krasno jelovje in je do pred kratkim hranil še več takih gozdnih prvakov. Predstavljena jelka je bila 38, 5 m visoka in je imela 5,42 m obsega v prsni višini, ker ustreza prsnemu premeru 1,72 m.« (Sgerm 1971: 6). Naslednji zapis o jelki je poročilo o izletu zagrebškega Šumarskega društva leta 1907 v Trnovskem gozdu, kjer je omenjen »kratek zajtrk pod 360 let staro lepo ograjeno jelko, ki je tukaj edina svoje vrste, vendar je še več takih v gorskih kraških predelih«. Leta 1907 je bila torej jelka že ograjena, zavoljo velikega števila gostov, ki so jo občudovali, zato so jo verjetno leta 1911 še boljše zaščitili, »ker so ljudje preveč rezali svoje srčke in svoja imena v deblo«. Spomin nekdanje domačinke Alojzije Gruden (roj. 1903) iz Nemcev pa je segel v leto 1910, ko se je kot sedemletna deklica spominjala veselice, ki jo je priredil tamkajšnji gozdar Troha pod »debelo jelko«: »Pomočnik gozdarja, Tonček z Laza, pa je na vrh jelke odnesel slovensko zastavo. Na deblo je splezal preko sosednje tanjše jelke, ki je rasla v neposredni bližini«. Teren okoli jelke je bil že takrat zravnani, do nje pa je vodila sprehajalna steza, mestoma izdelana s podpornimi zidovi. Kot je ugotovil že gozdarski inženir Franjo Sgerm, je bila jelka med prvo svetovno vojno zavarovana celo z bodečo žično ograjo. Po letu 1920 je bila jelka fotografirana in se je na razglednici z vasjo Trnovo (oz. Nemci) tudi razposlala po številnih krajih na Goriškem (Sgerm 1971). Na številnih razglednicah in fotografijah so ovekovečeni turisti zbrani okrog debele jelke, ki je bila s premerom svojega debela 5,7 m turistična atrakcija, ki so jo poimenovali kraljica gozda (prevod v m. sklonu) – »il Re del bosco« (Crivellari 1924). Posebno čast pa so ji izkazali italijanski kartografi, ki so jo leta 1934 označili v specialki »Tarnova della Selva« (M 1: 25.000) z napisom »Re della Foresta« (v prevodu Kraljica gozda), kjer so že takoj po letu 1920 poimenovali oddelek gozda s »Secione Re della Foresta«, ki so ga prevzeli tudi leta 1931 v nov ureditveni elaborat za Trnovski gozd. Vas Nemci je v času med obema vojnama postala za obiskovalce posebej zanimiva ravno zaradi debele jelke. Od Nemcev pa je veliko gostov zavilo na Lokve k gostilni Winkler⁶, posebej poleti pa je vabila mrzla grapa Čepovana⁷.

Poleg poletnega obiska krajev v Trnovskem gozdu, je gozd kmalu postal zanimiv tudi v zimskem času, ko je na Trnovski planoti zapadlo veliko snega. K spoznavanju lepote tega območja je zagotovo pripomogel leta 1906 objavljen članek o lepotah Trnovskega gozda: *Trnovska planota in troje najlepših razgledišč v Trnovskem gozdu*, ki ga je v *Planinskem vestniku* prispeval Edmund Čibej, vaški učitelj, ki je na pobudo gozdarskega mojstra Josefa Jarischa na Dolu (Predmeji) (vzhodni del Trnovskega gozda) že pred letom 1893 iz Norveške naročil prve smuči imenovane »snežke«. Prav kmalu so prve smuči zavoljo lažjega in hitrejšega obvladovanja terena začeli uporabljati gozdarji, ki so že leta 1895 priredili »tekmovanje« v teku na smučeh, ki je bilo

6 Na Lokvah so leta 1894 zabeležene tri »štacune in krčme« katerih lastniki so bili Anton, Ivan in Štefan Winkler (RKGG 1894).

7 V Čepovanu so bile od leta 1894 zabeležene kar štiri krčme lastnikov Josipa in Antona Kofola, Petra Podgornika in Petra Šavlija (RKGG 1894). Vendar pa je Čepovan kot letoviški kraj počasi zamiral. »Iz Čepovana se le malo kaj sliši. Največ se govori o njem, ko gredo skozi vas smučarji, ki se hodijo sankat na Lazno«, je leta 1925 v Goriško stražo zapisal neki domačin (Goriška straža, 6.5.1925, št.36)

organizirano v osrčju Trnovskega gozda: pri Anini koči⁸ pod Golaki leta 1895 (Batagelj 2002). Strinjamo se lahko z ugotovitvijo »zgodovinarja smučanja« Batagelja, ki v razvoju smučarstva na Trnovski planoti zazna hiter premik od »utilitarne rabe smuči k smučki kot sredstvu, ki daje tudi človeku samemu, ne le poklicu, veliko mero zadovoljstva« (Batagelj 2002). Morda pa bi bilo nekoliko pazljiveje ravnati z definiranjem smučanja kot športa, ki se je na zahodnem delu Trnovskega gozda razvilo nekoliko kasneje, šele po prvi vojni, s prihodom italijanskih smučarjev, ki so med domačine na Lokve in Lazno vnesli nov izum. Tu pa lahko pritrdimo avtorjevi tezi, da je bilo smučanje vsaj v začetni fazi razvoja veliko bolj tesno povezano s planinsko kulturo zimske turisticke, kot pa da bi bilo to produkt modernega športnega gibanja (Batagelj 2002: 38). Spomnimo, da je Goriško-Gradiška dežela do prve svetovne vojne imela pisano narodnostno podobo, v kateri so bili Slovenci, (poleg Italijanov, Furlanov in Nemcev) pomembna skupnost. To se je odražalo tudi v hribih in na snegu, kjer so se srečevali ljudje različnih jezikov in kulturnih svetov (Marušič 2004). Družba nemških gozdnih delavcev, slovenskega prebivalstva, posebej domačih učiteljev in italijanskih letoviščarjev/turistov bi lahko bil slikovit primer predvojnega sobivanja različnosti na Trnovski planoti, ki pa jo je povojna raznarodovalna politika prekinila. Trnovska planota je sicer še vedno bila tako poleti kot pozimi priljubljeno izletniško področje za meščane Gorice, Gradišča, Tržiča in Trsta, če pa sklepamo po po vojni izdanem turističnem prospektu *Smučarski itinerari po Trnovskem gozdu* (Selva di Tarnova – Itinerari sciistici), ki je nagovarjal tudi popotnike iz Pordenona in Reke ter celo Benetk, so turisti na Lokve prihajali tudi iz bolj oddaljenih krajev. Kot je ugotovil že Marušič (2004) je bila Trnovska planota v zimah dvajsetih in tridesetih let 20. stoletja prepletena s številnimi tekaškimi progami z markiranimi potmi in turističnimi zgibankami, ki so nagovarjale predvsem premožnejši italijanski meščanski sloj, živeč med Gorico in Trstom. To pa je bil tudi čas, ko se je na obzorju in v vsakdanjem življenju že čutilo naraščajočo nacionalistično orientirano politiko italijanske države.

Veliko število slovenskih in italijanskih turistov je še vedno zahajalo na zahtevnejše pletne izlete v bližnje hribe⁹: Čaven¹⁰, Modrasovec, Kucelj, Mrzovec, Golake, ki so bili goriškim izletnikom, predvsem pa zahtevnejšim hribolazcem, znani še iz časov pred prvo vojno, iz vzponov z goriškim alpinističnim društvom (Club Alpino di Gorizia), ki je v Gorici nastalo že leta 1883, isto leto, kot je v Trstu nastalo Združenje tržaških alpinistov. Gre za društvi, ki sta veliko svojih izletov ter plezalnih in pohodnih tur še pred prvo vojno organizirali na območju Trnovske planote, ki so jo tako italijanski kot slovenski turisti -hribolazci odkrivali ne samo v poletnem, pač pa

8 Zgrajena ob koncu 19. stoletja na pobudo nadgozdarja avstrijskega rodu, Josipa Jarischa, ki je leta 1880 kot mlad gozdar prišel delat v Trnovski gozd. Tu je na najlepšem prostoru Smrekove drage zgradil lovsko koč, ki jo je poimenoval po svoji ženi Ani. Lesena stavba, obstoječa iz dveh lepo opremljenih sob, kuhinje in kleti, je postala pravo letovišče lovskega sveta in pomembna postojanka predvojnega turizma v Trnovskem gozdu (izhodišče na Golake in Zeleni rob).

9 Veliko besedil v goriškem in tržaškem periodičnem tisku (Soča, Edinost) iz konca 19. stoletja je opevalo vzpone na omenjene vrhove Trnovskega gozda (Širok 1872, Cestnar 1884, Bartosel 1888, Čibej 1896, Gorica, 16. 4 1904, št.31).

10 Nadvse poveden je prispevek, ki ga je leta 1927 priobčil neznani pisec v Goriški straži o slovenskih turistih, ki so se vračali v Trst iz izleta na Čaven, Na postajo (v Rihenbergu) prihrumi večja družba mladih slovenskih turistov in turistinj. Na postaji začno dični gospodki in omikane damice prepevati znano popevko: »Je kuhar*ca mlada ...« kar moti navzočega kaplana, ki naroči orožniku naj posreduje. Vname se pravi besedni dvoboj v duhu tedanjega političnega razkola: »Kaplan pozdravi Ščeka in njegovo bando!«. Prispevek pa priča o slovenskih meščanih, ki so kot turisti zahajali v Trnovski gozd. (Goriška straža, 27. 4. 1927, št.33).

tudi v zimskem času. Spomnimo, da je bil to čas, ko so za enodnevno odpravo v Trnovski gozd prepešali od 40 do 50 kilometrov. Prav iz vrst članov omenjenih klubov so po prvi vojni izšli pomembni, tudi pionirski teksti o Trnovski planoti, ki so jih mladi izobraženci priobčili v italijanskih revijah *In Alto*, *Alpi Giulie*, *Le vie d'Italia* ter številnih vodičih, ki so opevali predvsem naravne lepote Trnovske planote. V trideseta leta 20. stoletja sega izid enega od pomembnejših goriških vodičev *Gorizia con le vallate dell'Isonzo e del Vipacco*, ki ga je leta 1930 izdalo Italijansko alpinistično društvo in prinaša natančen opis krajev, poti in dostopov po Trnovski planoti, ki ga je prispeval goriški raziskovalec, gozdarski inženir Amerigo Hofmann. Gre za enega od tistih tekstov, ki je sprožil velik porast obiska predvsem italijanskih (goriških in tržaških) gostov v vasi na Trnovski planoti.

Vodiči pa niso bili zgolj v pisni obliki. Dino Crivellarri v svojem tekstu o Trnovskem gozdu iz leta 1924 omenja »najboljšega vodiča za kakršnokoli ekskurzijo po gozdu« Pa glavca iz Lokvi, karakterno figuro planinca, ki je poznal vsak, še tako skrit kotiček gozda. Poleg svoje domiselne vloge vodiča je svojo vsestranskost kazal tudi kot krojač¹¹, brivec, škafar, žimničar, tesar in trobentač (Crivellarri 1924: 981). Zanimiva figura je bil tudi Lokvar Franc Gruden – Kušmanov, ki ga je Crivellari imenoval »Il vecchio nel bosco«. Leta 1928 ga je na poti iz Lokvi na Lazno v pastirski obleki fotografiral na kraju, ki se mu reče pri Križu.

Zanimiva figura je bil tudi Lokvar Franc Gruden – Kušmanov, ki ga je Crivellari imenoval »Il vecchio nel bosco« ...

11 Sodeč po Ročnem kašipotu za leto 1899 gre Štefana Paglavca, ki je tedaj na Lokvah deloval kot čevljar in krojač.

IZ STARIH ČASNIKOV ...

Če bi ob koncu 19. in v začetku 20. stoletja poznali računalnike in pametne telefone, bi se vse zanimivosti, ki so se ohranile v takratnih časnikih, izgubile – in bila bi velika škoda. Zaradi neslutenega tehničnega napredka v zadnjih desetletjih – se je bati – se bo marsikaj dragocenega iz življenj, ki jih danes živimo, za zmeraj izgubilo ...

*Paberke iz nekaterih goriških časnikov iz tistega časa sta bralcem ‚Gore‘ prijazno posredovala **Jože Šušmelj** (Soča) in **Miroslav Šuligoj Bremec** (Primorski list – poučljiv list za slovensko ljudstvo na Primorskem). Hvaležni smo jima! (Uredništvo.)*

ZANIMIVOSTI IN LJUDSKE PRIPOVEDI

Z Otlice nad Ajdovščino. (Volk; — nenavadna prikazen.)

Čudna dogodba se je pripetila pri nas 7. t.m. okoli poludne. Neka vdova in mala hčerka neseti drva iz cesarskega gozda; ko sta uže blizu doma, skoči nenadoma divja zver iz grmovja; ti dve se silno prestrašiti, vržeta drva na tla in zbežiti k sosеду ter mu poveste, kaj sti videli. Sosed (po zmerjanji tudi divja zver — Medved) se je ravno se svojimi tremi sinovi pri skledi močnika in zelja gostil. Naglo se oborožijo vsi štirje z vilami, sekirami in pušo, ki je bila na mah nabašena se smrtonosnim zrnjem, pokličejo še nekatere sosede ter obkolijo ležišče divjega gosta. Preplašena zver plane kmalu kvišku, puška počí, svinčeno zrnje prešine rebra zveri, ki se omamljena na tla povali, stražarji z viljami in sekirami nad njo in mej upitjem: volk, volk, udrihajo po njej — dokler volk ni več dihal.

Volk je za moža dolg, tehta pa le 65 funtov, ker je silno medel. Čudno je, da se je tako nepričakovano prikazal in da se je dal tako lahko zajeti; poprej ni bilo ne duha ne sluha o njem.

9. t.m., hitro po Avemariji, smo videli nenavadno prikazen na podnebjí; zrak se je užgal in naredil veliko svetlo črto na nebu (kakor navadno ljudje pravijo, da se je zvezda vtrenila). Ta črta je čez eno minuto ravna ostala, po tem se je začela v kačji podobi zvivati — in to je zopet trajalo okoli 2 minuti. Slednjič se je v podobi meglice zgubila.

Ta prikazen je trajala čez 5 minutov, videli smo jo od nas čez Čavin nad Gorico proti Beneškemu. Za to so se hitro preroki oglasili, da to pomenja vojsko, katero bode Italija po kačje Avstriji napovedala, da bi jo z Goriškega pregnala. Želeti bi bilo, da bi se še kedo o tej zanimivi prikazni oglasil, ker so jo gotovo tudi drugod videli.

P. P.¹ (Soča, 16. maja 1878, št. 20)

O zakladu pod Čavnjem.

Čaven stoji na zlatem stolu, sem slišal že od nekdaj. Mene je to kot otroka posebno zanimalo, kajti zlato — koga ne bi spravilo to iz ravnotežja. Kedar sem gledal od daleč to divje

1 P.P. – verjetno Pavle Plesničar. (Op. ur.)

skalovje, te z mahom poraščene pečine, kedar sem opazoval grape in grebene tam gori po pobočju, vselej me je navdalo neko skrivno čustvo: morda se meni posreči dobiti te zlate kepe, ki leže nakopičene globoko pod hribom. A usoda me je zanesla preje med svet, tam so mi ukrali še to upanje, še to nado, češ, da sem neumen, da so to le bajke, prazno govoričenje. In milo sem gledal od tedaj na Čaven, ko ga je obsevala jutranja zarja, nisem mogel razumeti, ali je to mogoče, da moj Čaven res ni zlat — marveč se o zakladu pod Čavnjem le pripoveduje.

Poslušajmo torej!

Pasel je nekaj mlad pastirček ovce pod Čavnjem. Nekega popoldne pa ga spanec premaga in zaspi. Ovce so se pasle same in nekatere so šle višje in višje po skalovju in prišle v neko votlino. *Šle so nekaj časa po luknji naprej*, a potem so se zopet vrnile. Ko se deček prebudi, vidi, da čreda ni skupaj; šele po dolgem iskanju dobi zopet vse ovce. A kako se začudi, ko vidi, da imajo nekatere zlato volno, ki se sveti kot solnce. —

Čez nekaj dni pride tod mimo Lah. Ko vidi te zlatovolne ovce, vpraša začuden dečka, kaj in kako. Ta mu pove, da so se nekatere zapasle precej visoko, a vendar ne ve, kako so prišle do zlata. Lah pa, samogoltnež, hitro začne iskati in res dobi luknjo, katera je peljala globoko pod zemljo. Odpravi se domov.

Čez leto dni pride zopet, da bi si naložil zlate rude. Prinesel je s sabo vse potrebno ter odšel v luknjo. Dobil je tam baje cele kupe zlata, katero je kar basal v svoje mehove. Ko je imel vse polno, jo oprtal, a glej! Tu se domisli, da je pozabil zunaj pribiti vrstico, po kateri bi zopet našel izhod. Iskal je in iskal, a vse zastonj. Vrgel je zlato od sobe, a izhoda vendar ni mogel najti. In gori nad njim so se takrat zasmejali podzemski duhovi, in kupi zlata so zasuli nesrečnega Laha.

Tako mi je večkrat pripovedovala moja babica, katera je to pravljico slišala od svojega očeta. (*Primorski list*, 11. dec. 1902)

Česnikov Jože se ženi!

Ježeš, Ježeš, so javkale babnice po vasi, ko se je zvedelo, da se Jože misli oženiti.

Pa tudi ni čuda! Bil je že čez štirideset let star, suhljat kakor staro metlišče. Nosil je rujavo brado in kedar je navlekel nase debelo suknjo iz ravno tako rujavega blaga, je bil najbolj podoben kakemu samostanskemu bratu. Tudi drugače je bil čuden človek. Ženske se je ogibal, kot hudir križa; in sedaj naenkrat ta novica, da se ženi. »Hej, zledie, katero pa misliš uzeti?« dejal je oče Matija, kateri je bil še vedno videti mlajši kot sin. — Hudimar, zategnil je Jože, v Rovte pojdem pogledat, doma že ni nobene zame. In šel jeres Uzel iesč sabo sosedo Jerneja, kateri je bil podoben vpognjeni preklji, da bi ta govoril zanj.

Na poti ju je srečal Zatravnikar. »Kum pa, kam pa?« — »Hudimar, zastran krav greva; rad bi kupil jedno,« in pomežknil je po strani proti Jerneju. — »He, he! Le dobro kupčujta, he, he!« In šla sta dalje črez Obrekovco in po gozdu tja v Rovte. Prvi dan prideta do kmeta Šebenika, kateri je imel tri hčere. »Hudimar, tu pa bo kaj, začniva.« — »A tako, radi krav bodita, radi krav,« pravi kmetica. »No, pri nas tudi prodamo jedno, pa še po ceni morda.

»Kaj bo iz tega,« pravi Jernej skrivoma in sune Jožeta v rebra. »Kaj pa delava, saj tu ne smeva govoriti tako, tu morava o ženskah.« »Hudimar, kakšno bolj mlado, morda še junico, bi

rada.« — »A tako, tako. No, no tudi lahko dobista. Lani smo priredili dve prav lepi, obe rudečkaste dlake.«

»Primojdunaj,« zagode Jernej, »pa bodi vendar tiho, saj vse pokaziš; tu ne bo nič.« —

»Pa še malo potrpita, pa pride gospodar in vama pokaže živali,« pravi žena. —

Kmalu na to je vstopil Šebenik in šel potem kazat svojo rogato živino. Pred hlevom so srečali ravno starejšo hčer, ki je nesla nekaj zelenjadi v rokah.

»Hudimar,« zategnil je Jože ves prestrašen in že je telebil tako nerodno po tleh, da se je deklica naglas zasmejala. Ogledala sta si živino in se slednjič tako zamislila, da nista več vedela, kaj prav za prav iščeta. Kmet je hvalil, ona dva sta kimala z glavama; konečno so se zjediniili za ceno in kupila sta — kravo!

Kako se jima je dalje godilo, viri ne povedo, le toliko sem še potem poizvedel od starega Zatravnikarja, da se je Jože po končanih petdesetih vendar ‚zavozlal‘. (*Primorski list*, 11. dec. 1902)

Gorske slike.

O Johanu.

Kaj pa je tega treba, poreče menda ta ali oni. No, veste, Johan je tako markantna oseba, da ga nikakor ne smem izpustiti, če govorim že o tem in onem iz naših hribov. On je največji človek, kar jih do zdaj poznam, in tudi dvomim, da bi videl kedaj večjega. Nosi se čisto domače in tudi poklic njegov ni modern, on je ogljar. Tam v gozdu ima svojo bajto iz hlodov zbito, kjer kuha in prebiva od spomladi do jeseni. Ko pa začnejo vetrovi tuliti in že kaže za sneg, tedaj pobere on v svoj nahrbtni koš kuhinjsko in drugo orodje pa jo primaha nazaj v vas, kjer ostane čez zimo. Seveda je tedaj ves zaraščen, obleka in roke so smolnate in zamazane, a po kakih treh tednih se mu vendar posreči, da dobi malo lepšo podobo.

Eh, pa je čuden človek, ta Johnn! Veste, enkrat je šel s svojim košem tam mimo Pristave, pa pravi s svojim čudnim glasom: »Drejck, ims kej kruha?« — »Ja«, dé Drejščo Pristavski, »še za kakih petdeset novčičev.« — »Dej, tadi, dej — za trideset mi ga namoci, za dvajset mi dej suhga, de bom lozi pocaku!«

Pa pravijo, da ga je bil res snedel tisti dan za petdeset novčičev.

Enkrat je čepel tam v gozdu pri svoji kopi in zrl tja v kup oglja, ki je ležal tam pod streho. Računal je ravno, koliko pip tobaka si bo sedaj lahko privoščil za ta dobiček, pa koliko kvartinčkov, katerih se tudi ni ravno branil. Pa pride mimo Jože Librovi s koso na rami.

»Dobro jutro,« dé Jože. — »Buh dej, Buh dej, Jože! Kam pejš greš s tistim svingarjem?« — »Kosit tja v Rovte.« — »Bos hudice kosiv, če bos kej pohuodu,« dé Johan, pa se zareži osramočenemu koscu v zobe.

Pred dolgim časom je že bilo, ko mu je umrla žena; kmalu potem tudi hči. Hči je bila, kakor sem slišal, delj časa bolna in je moral celo parkrat po gospoda.

Pa ga je vprašal nekdo potem nekaj o tej stvari, češ, kako in kaj je s hčerjo, pa kaj je dejal gospod.

»Nu, me je prasu, kaku je, jen kolk cajta je ze bovna.« – »I, kaj pa si dejal?« – »Sm dev, trinajst let je stara, šternajst je bovna,« je odgovoril Johan po svoji navadi, nekoliko sikaje na koncu jezika.

Sedaj pravijo, da se misli zopet oženiti, kajti biti toliko časa brez ‚žénske‘, kakor pravi on, je pač reva.

»Ce jo na bo rovnuv Buh, jo bo pej hudič,« je baje rekel ter sklenil se na vsak način zopet obabit. – *Gorski. (Primorski list, 19. januarja 1908)*

Hudič je na Čavnju!

»Uh, Ježeš té, Ježeš tè, hudič, hudič!«

»Uh, na Čavnju je bil, na Čavnju; saj ste ga videli, uh, prav sam spak, Bog nas obvaruj!«

Vsa vas je bila po koncu, vse je vrelo okoli Brusovega, ki se je najbolj ustil in na vse grlo pravil resnico in neresnico, kakor se mu je ravno zdelo.

Čez dolgo let sem se tega dogodka zopet domislil, in oče mi je to stvar razložil tako-le:

Takrat so hodili ljudje, kakor še dandanes, radi v cesarske gozdove, kjer so po mogočnosti nabrali in nakradli drvi, da jih le ni kdo zasačil. Pa je bil čuvaj na Čavnju Pulin. Temu so delali posebno zgago. Kradli so mu vedno, če so le mogli, tako da se je ves penil od jeze, ker ni mogel nikdar nikogar ujeti.

Bilo je nekega večera. Prišel je bil na Čavenj ravno dimnikar, kateri je ometal pri državnih gozdarjih dimnike. Sedela sta zvečer s Pulinom pri ognju pa kadila tobak in rekla vmes kako modro. Pa pravi Pulin: »Ti,« mu pravi, »ti pojdeš nocoj z mano. Jaz grem tatov lovit in ti mi boš pomagal.« – »Kako,« dé dimnikar, »saj nimam nikakega orožja.« – »Ti ni treba. Veš, jaz sem jo iztuhtal tako le: Jaz grem pa jih čakam, ti pa se skriješ v grm tam blizo. Pa kričim jaz nanje, a oni bodo šli le naprej, to vem dobro. Tedaj pa zavpijem: ‚Sam hudič, pomagaj mi!‘ pa ti iz grma nanje; mora biti, boš videl.« – »E, dobro, to ti že storim. Pa še malo tistega iz tiste visoko steklenice mi daj, pa greva ...«

Luna je sijala preko Čavnja. Tam gori iz meje so se plazili tatje po dva, po trije skupaj. Obloženi so bili z lesom in drugim blagom, kajti kradli so, kar je kdo ravno dobil. Tam ob poti je stal Pulin, zadaj v grmu pa dimnikar, črn kot sam spak. Prisopihajo gori po stezi na prosto, pa se zakadi Pulin tja proti njim in zavpije s hreščečim glasom: »Les in drva dol!« – Nič. – »Dol, pravim, če ne streljam!« – Dvakrat nič. »Dol, pravim, če ne gorje vam, nocoj se ne šalim!« – Trikrat nič.

»Sam hudič, pridi in pomagaj!«

Pa se zakadi dimnikar iz grma, pa proti njim.

»O joj, o joj! Bog in sveta Devica, kaj bo to!« – »Hudič je, živ hudič je! O joj, o joj!«

Pa so jo vdrli čez drn in strn, da je kar meja pokala ...

Še pozno v noč sta ga isti večer srkala Pulin in dimnikar, veseleč se tako lahke zmage. Od takrat, pravijo, je kradež vidno pojemala, kajti s samim hudičem se niti naš Gorjan rad ne poskuša. – *Gorski (Primorski list, 19. januarja 1908)*

CERKEV NA OTLICI

Dol-Otlica, 24. septembra 1892. — Mislil sem, gospod urednik, da Vam spretnejše pero naznani in opiše slavnosti, ki so se vršile pretekli mesec tu pri nas, a ker ni sluha ne duha od nikoder, naj pa jaz poskusim to reč.

Dne 17. avgusta smo imeli pri nas sv. birmo in blagoslovila se je popravljena cerkev po prevzvišenem kuzionadškofu goriškem. Lepi in znameniti so bili ti dnevi za tukajšnjo občino. Ljudstvo je uvidelo ta pomen, zato je kar tekmovalo med seboj, da priredi kar mogoče lep vsprejem. Slavolokov z različnimi napisi bilo je več, a najlepša bila sta: oni na Predmeji in oni pri ljudski šoli na Dolu. Prevzvišeni vladika pripeljal se je skozi Trnovski gozd že dan poprej okoli 8. ure zvečer — spremljan po prečastitem g. dekanu črniškem in vikariju trnovskem. Pri jako lepem slavoloku na Predmeji pozdravil je Njegovo prevzvišenost tukajšnji c. k. gozdni oskrbnik v imenu podrejenega mu osobja in g. učitelj v imenu šolske mladine, starašinstva in cele občine. Nato je podelila prevzvišenemu kuzionadškofu mala Izabela, ljubka hčerka tukajšnjega gospoda gozdnega oskrbnika, lep šopek gorskih cvetic. Prevzvišeni vladika se je po njega obče znanej ljubeznivosti srčno zahvalil za lep vsprejem, ter podelivši nam sv. blagoslov, odpeljal se med gromom topičev dalje proti cerkvi. Blizo cerkve pričakoval je prevzvišenega preč. gosp. kurator z duplirniki, koji so ga spremljali potem v cerkev. Drugi dan bili so sv. obredi. Ljudstva bilo je od blizo in daleč, kar je še bolj poveličevalo redko slavnost. Okoli 4. ure popoldne odpeljal se je prevzvišeni vladika proti Gorici in s tem so se končale slavnosti. (*Nova Soča*, 29. sept. 1892.)

Nove orglje na Otlici. — Na Otlici — obmejni fari Kranjske in Goriške — so dobili 20. dec. 1904 nove orglje, katere je postavil g. Ig. Zupan.

— Orglje imajo to dispozicijo : 1. Princip 8; 2. Bordon 16'; 3. Gamba 8'; 4. Octav 4'; 5. Mixtura (2-3) 6 Subbass 16'; 7. Octavcoppel; 8. Pedalcoppel. — Zbiralniki: Piano, Mezzoforte, Forle, Tutti.

— Mehanika deluje izvrstno. Igralnik je pripraven, tako da z omaro vred napravi lep vtis. Zbiralniki so na deščici nad pedalom. — Intonacija je prav dobra v principalu in bordonu; tudi mixtura dá lep, bliščeč, a ne kričeč sijaj. Gamba ima preveč reznosti; s to gambo bo morda zadovoljen P. Hugolin! — Meh je izvrstno zgoščen, ima 2 zajemalca. Mojstra se je posebno skazal g. Zupan, da je znal tesni prostor na koru tako izvrstno porabiti. — Cena toli dobrim orgljam je samo 2260 K. — S tem izjavljamo podpisani, da so te orglje prav dobre, in da g. Zupan vedno bolj napreduje v svoji stroki. Zato lahko potrdimo, da je za nas Slovence najboljši orgljarski mojster g. Ig. Zupan.

Na Otlici, dne 30. marca 1905.

Vinko Vodopivec, Fr. Setničar, Anton Plesničar. (*Primorski list*, 6. aprila 1905)

Dol-Otlica. — Sprejmite tudi od nas, gospod urednik, mal dopis! Mi napredujemo, pa ne v slabem, ampak v dobrem.

Posebno velik napredek se je po kazal v izboljšanju in v olepšanju cerkve. Kdor je prišel pred desetimi leti v župno cerkev, si je moral misliti: „Ali ti Gorjani ne rabijo cerkve, da je tako

ubožno opravljena, ali pa ni nobenega, ki bi skrbel za njo.“ Toda ko je pred šestimi leti prišel k nam preč. gosp. Edv. Mežnaršič, si je hitro omislil, kako bi olepšal in okrasil cerkev. In tu se je pokazalo, kaj premore združena moč. Zbrala se je lepa svota in z njo se je popravil kor.

Na nov kor spadajo tudi nove orglje in res, kmalu se je razlegal njih glas po cerkvi. Ko bi bili le pevci nekoliko bolj izvežbani! Ker je bil v cerkvi le glavni oltar, naredili so dragega z lepo soho Kraljice sv. rožnega venca. Na stene se je prikazal kmalu zatem krasen križev pot, edini te vrste v goriški nadškofiji. Napravila se je nova mramornata obhajilna miza in stopnjice pri glavnem oltarju. Olepšala se je krasna prižnica in mnogo drugih malenkostij. Krona vsemu pa so lepi, veliki novi zvonovi. Na vsa ta podjetja so res lahko Gorjani ponosni. Saj to je sad njih truda, njih žuljev! V kratki dobi šestih let se je vse to izpeljalo. Radodarno ljudstvo je prispevalo k temu z večjimi in manjšimi doneski, kakor je bilo mogoče. Toda vse radovoljno, kar si je morda moralo od ust odtrgati. Sedaj pa je vse pozabljeno. Vsa časi takemu ljudstvu, pa tudi preč. Župniku Edv. Mežnaršiču, ki je mnogo skrbel, koliko pa prispeval, ve le Bog, kateri naj mu obilo poplača ves trud in skrbi. Menda pa tudi ni dosti dušnih pastirjev, katere bi ljudstvo tako ljubilo in cenilo, kakor ravno Gorjani svojega. To ljubezen si pa tudi zasluži. Vesten mož deluje med nami kot svetovalec in učitelj. Sedaj so pa celo izročili njemu občinski očetje še občinsko blagajno, katero oskrbuje brezplačno. Drugega ni kaj več posebnega na naši planoti. Sneg se nas še drži. Lepo cesto so sedaj napravili po občini, kar pa je bilo tudi neobhodno potrebno. Vse se sedaj pogovarja o volitvah. Vse gori za gosp. Laharnarja, razun par liberalcev, ki pa sami skoro ne vedo, kaj so prav za prav. Morda drugič kaj več o tem. *Občan. (Primorski list, 18. aprila 1907.)*

Iz ajdovskega okraja.

Otlica. — Dne 24. maja bomo imeli slavnost prvega svetega obhajila. V procesiji so šli otroci med pritrkovanjem zvonov v cerkev, kjer je imel domači gospod govor, da je marsikomu zaigrala solza v očeh.

Dne 25. maja je bil pogreb Marijine hčere Angele Krapež.

Vse sestre z zastavo in veliko drugih ljudi jo je spremilo na kraj mira. Pevski zbor ji je zapel dve nagrobnici. Pokojnica je bila res dobra hčerka Marijina.

Bodi ji zemlica lahka! *(Primorski list, 4. junija 1908.)*

Otlica, dne 5. sept. 1909 — Danes se je tukaj sv. misijon lepo završil s procesijo misijonskega križa, ki so ga nosili 4 krepki fantje. Sv. misijona so se skoro vsi Otličani — t. j. s cele angelske Gore — zvesto in radi udeleževali in s tem zopet pokazali, da so dobri kristijani, ki ljubijo in skrbijo, za svojo dušo ... Kako lepo je videti toliko mož in žen in toliko fantov v procesiji: kako ljubke so belo oblečene deklice pod Marijinim banderom! — Ja otlški »gospod« je popravil cerkev in farovž, pa prenovil je tudi srca Otličanov: — »Bog plačaj in ga blagoslovi!« — je rekel pater misijonar, držeč na prižnici križ v roki; Bog plačaj pa tudi dobrim Otličanom, ki svojega »gospoda« tako radi ubogajo — rečem z misijonarjem tudi Jaz. *(Primorski list, 5. sept. 1909)*

VOLITVE NA GORI IN DRUGE NOVIČICE

Iz ajdovskega okraja.

Dol-Otlica. — (Razno in profesor Capuder). — Gospod urednik, sprejmite tudi iz naše visočine mali dopisič preprostega človeka, da zvedo cenjeni bralci ‚Soče‘, da smo tudi mi živi, ter da smo tudi mi volili v deželni zbor. Volili, pravim, pa kako volili?! — Prosta, direktna in tajna volilna pravica se imenuje tista prokleta zmes, ki so jo stlačili naši prejšnji ‚vrli‘ (!) deželni poslanci z imenom: ‚Volilni red za Goriško‘.

Kakor povsod na Goriškem, imeli smo tudi tukaj dve stranki — napredno in klerikalno.

Klerikalci so delali z nadčloveškim pritiskom. V cerkvi se je reklo, da vsakdo, ki ne bode volil na komando iz farovža, se bode zaznamoval kot ‚odpadnik cerkve‘. Ali slišiš, svet? — Če voli človek po svoji vesti, je odpadnik cerkve! Odločno moramo protestirati proti takim nazivom in pripominjamo takoj, da ako se bodo ponavljali taki pridevki stranki, ki je gotovo bolj poštena nego nasprotna, bomo primorani postopati po sodnijski poti. —

Mi spoštujemo gosp. župnika, ali on naj se vzdržuje dajati žalečih izrazov ljudem, ki mislijo s svojo glavo in ki volijo po svoji pameti. Pribijemo, da so ljudje naše stranke mnogo bolj poštene in verske, nego nasprotniki. Agitirati na tak način, je nespodobno.

Torej je šla agitacija tudi iz cerkve, ki bi se ne smela nikdar zlorabiti v take namene.

Poleg tega so bili alarmirani agitatorji, t. j. oni vitežki možje, ki so obiskovali tridnevni klerikalni agitatorski tečaj v Gorici. Kakor stekli psi so letali po občini, prosili, molili ter zaklinjali ljudi, naj volijo po ukazu iz farovža, ker drugače so ferdamani in pogubljeni, ker Bog ne da, da bi volili liberalce. Posebno se je odlikoval znani umazani preklinjevalec, farovski podrepnik, dohtar raztrganih škarpov, ki je privlekel na dan tudi zloglasno ‚fliko‘ kmečke zveze, pa brez Kosčeve bretne. To človeče je skakalo okoli, kakor zdivjano in obsedeno. Pred par leti se je to lisičje trupelce zmešalo od samega preklinjevanja in sosedje so rekli, da je obsedeno. Vlekli so je na sv. Goro in kropili z blagoslovljeno vodo. — Koliko nopostavnosti je napravil ta suholesnik, bom še poročal.

Drugi agitator je poljski čuvaj, ki je tebi nič, meni nič popuščal službo ter hodil agitirat po hišah. Ta visoki gospod, ki je pa bolj podoben kakemu kitajskemu ‚mazaču nohtov‘, je popustil tri dni službe ter šel poslušat tečaj v Gorico. Tretji agitator je bil kravarski mešetar in nekdanji občinski varuh, ki je izgubil službo edinole zaradi pohajčenja in lumpanja. Kljukec, ki ni za nobeno delo na svetu, mislil je, da vdobi za agitiranje veliko plačilo, ali urezal se je, kajti razen tega, da se je parkrat pošteno ‚naladal‘ v farovžu, ne sprejme drugega odplačila.

Zadnja dva sta brata in storila bi mnogo bolje, da bi bolj skrbela za svoje družine ter za svojo ubogo staro mater, ki mora beračiti, če hoče živeti, nego da pohajata in mirne ljudi begata. O teh možakarjih bomo še govorili in pisali.

Da pa ne uide klerikalcem nobeden glas, so končno poklicali iz Gorice znanega profesorčaka Capudra. Ta možicelj, ki jo tako brezobzirno blatil pred državnoborskimi volitvami našega odličnega gospoda poslanca Štreklja, je tudi sedaj padel v občino, kakor orel med kure, brez vsakega vedenja, ter takoj po večernicah v nedeljo držal shod pri županu. Tukaj je najprej obdelal vse tri napredne poslance.

Z nesramnimi besedami in robotimi dostavki, kakoršne rabijo sejemski mešetarji, grajal je naše tri kandidate, Dr. Franko mu je dohtarček, ki nič ne ume; Kriznič mož brez vsakega znanja in brez premoženja; Štrekelj pa kupuje glasove, moti in mami ubogo ljudstvo z opojnimi obljubami.

Nasproti tem stoje pa njegovi velikani. Dr. Breclj je mož nedosežnega znanja in sama, gola delavnost, pred katero se klanjajo glavarji in škofje. Njegova debela glava je polna dobrot in njegovo veliko, volovsko oko vidi vse kmečke žulje in kurja očesa! — Vse bode zastonj ozdravel. Fon je učenjak in ugleden mož, ki govori s samim cesarjem; ministrom samo pomežikne, in že se zgodi njegova sveta volja. Napravil bo gladke ceste in vodnjake pred vsako hišo.

Tretja zvezda na tem obzorju je širokoznani dr. Pavletič. Ta je najboljši advokat v Gorici in daleč na okoli. Kmetom bo delal vse zastonj. Pravdo vdobi vsako in davke bo popolnoma odpravil. Kdo bi torej ne volil tako mogočne gospode za poslance?

Potem je žvekal ta profesorček o krščanskem nauku v šoli. Rekel je, da je to najpotrebnejši predmet v šoli, ali učiteljstvo je proti temu, da se uči ta predmet! (Škoda, da ni bilo zraven nobenega naših gg. učiteljev.)

Konečno je rotil pričujoče ženske, da zgrabijo svoje zakonske može za vse skupaj ter delajo na to, da bodo volili same krščanske kandidate. Klepetal je še mnogo ta človek proti liberalcem in nasprotnikom vere, katere je treba čim preje zamoriti. Ni hudič, da bi se človek ne prestrašil takih ljudi ter volil klerikalne kandidate! — Zato so hodili ljudje na volišče z najhujšim fanatizmom in bati se je bilo, da se zgodi kaka neprilika.

Poleg vse te nesramne in ostudne agitacije se ni preplašila četica hrabrih mož, ki so volili po svojej vesti in prepričanju napredne kandidate. Veselo znamenje je, da je narastla ta četica od državnozborskih volitev do sedaj od 13 do 32 volilcev. — Le tako naprej, in kmalu bomo na boljšem!

Da so se prigodile pri volitvi v tej konfuznosti razne komedije, ni čudno. Neki klerikalec je napisal na glasovnico samo ime dr. Breclj z opombo, da ga voli le zato, da mu v slučaju izdiranja zob ne izdere poleg bolnega še zdravi zob.

Drugi klerikalec je imel napisane na živinskem listu te-le poslance: eden bel, eden siv in eden lisast! — Tudi dobro.

Ko smo zvedeli, da so zmagali v splošnem volilnem razredu naši kandidati, veselili smo se srčno te zmage, in zvečer je pokalo in grmelo nam v veselje in zabavo, nasprotnikom pa v sramoto in poraz! (*Soča, 24. marca 1908.*)

Dol-Otlica. — Todi pri nas smo imeli hod voliven boj. Liberalci so napeli vse moči, da so zopet spravili skupaj 13 glasov. Glavni liberalni agitatorji in tudi jedini liberalci pri nas so

učitelji in — učiteljice. Naše učiteljice so ponujale jednemu naših mož celo 3 gl., da bi volil za liberalce, dale so mu glasovnico, a mož je ni maral. Kake stvari si te naše učiteljice dovolijo, to presega že vse meje. Volilce S. L. S. so zasramovale, hotele so jih na vsak način odvrniti od volitve; volivcu, ki je volil z nami so žugale, naj se nikar več ne prikaže v šolo. Nekega reveža so imeli liberalci celih 8 dni pred volitvami pri sebi, da je volil ž njimi, po volitvah so ga pa spodili, ker je storil, kar so pričakovali. Pijača in pojedine so pri liberalcih igrale veliko vlogo,

Izid volitev pa je pokazal, da pri nas za liberalce ni tal. Naše ljudstvo je in ostane v taboru S. L. S. (*Primorski list*, 26. marca 1908.)

Iz ajdovskega okraja.

Laž ima kratke noge. »Soča« je prinesla vest, da je po uradnem dokazu dognano, da je na Otlici glasoval jeden »klerikalec« trikrat. Obrnili smo se v ti zadevi na pristojno mesto ter dobili sledečo izjavo:

»I z j a v a.

Podpisani 11. marca 1908 pri volitveni komisiji ves čas pričujoči izjavljamo, da ni nje-den klerikalec trikrat volil. Imenujemo dotičnega dopisnika ostudnega lažnjivca, če ne prekliče obrekovanja.

Dol-Otlica, 20. 3. 1908.

Bizjak, župan.

J. Bratina, J. Pergar, podžupana.

Iz te izjave naj posnamejo naši čitatelji, koliko je verjeti poročilom »Soče« o dogodkih pri zadnjih deželnozborskih volitvah. Pri ti priliki naj omenimo, da nam je res znan slučaj, da je pristaš liberalne stranke dvakrat glasoval v isti skupini, česar dotičnik niti ne taji in je to razvidno tudi v volivnem aktu. Dalje nam je znan tudi drugi slučaj, da je hotel pristaš liberalne stranke pri volitvi v skupini kmečkih občin za goriško okolico vtihotapiti dve glasovnici, kar se pa mu ni posrečilo, ker ga je predsednik volivne komisije pravočasno zasačil in se je o tem tudi cela komisija prepričala. Toliko za danes, sicer pa bode o tem na pristojnem mestu kakor tudi v našem listu še govora. (*Primorski list*, 26. marca 1908.)

Iz ajdovskega okraja. Dol-Otlica. - Na vse kriplice izkušajo liberalci pri nas dobiti veljavo.

Že so razglasili neke zasluge poslanca Štreklja, a vendar je resnica, da so imele hišne številke brez »servituta« pravico že prej nabirati suhljad v erarskem gozdu in plačale so zato po 1 K na leto, kakor poprej. Kje je zasluga? Pri tem najbrž, da je moral vsak prosilec v skupni prošnji plačati ministru od Kala po 2 K! — Ko so videli, da se ti notici smejejo še krave na Otlici, so pi-sali dopis v »Primorski list« in tam očrnili in napadli našega somišljenika, menili so, ti tepčeki, da se klerikalci na Dolu niti ne poznajo. Revčeki!

— Da ni bilo brez agitacije od strani liberalcev, se razume, a zbrali so se trikrat možje od učitelja pa do dekle njegove, kajti bali so se, a jih bi lahko dež videl in jih stopil in odnesel. Go-tovo je zato najboljši čas — tema!

Šteje se moža in njegovo senco: Torej na shodih je bilo vse »doplih«. Bili so seveda magnati tudi, ki pozabljajo, da jih klerikalci žive in da so od klerikalcev odvisni in navezani nanje. In res, 40 glasov je bilo nasprotnih. Kje in kako so jih našli, niti nočem govoriti. Čudno pa se mi zdi, da ne vidijo možje, da zamira že gnili liberalizem in da je zdaj že postal vprašanje, na katero ne bo nihče odgovarjal. (*Primorski list*, 23. dec. 1909.)

Dol-Otlca. — Podpisani ima v imenu vseh Gorjanov dolžnost se srčno zahvaliti poslancem Slov. Ljud. Stranke, ki so se usmilili naše do sedaj od dež. zbora zapuščene občine, ter nam pridobili izdaten prispevek za našo obč. cesto v znesku 9000 K. Iskrena hvala blagorodnima gospodoma prof. Berbuču in sodn. svetniku Fonu, ki sta s svojo odločno besedo dosegla to, da se naša obč. cesta popravi, oziroma novo prenaredi. Promet s Kranjsko se vsled nove ceste silno pomnoži. Liberalci, pokažite, kaj so pa vaši poslanci za našo občino storili.

— Kupite jim nove podplate, da bodo še bolje bežali kakor so iz dež. zbora.

Davkoplačevalec v imenu drugih. (*Primorski list, 17. marec 1910.*)

Otlca. — Tukaj se je pojavila griža, tudi krvava, katera zahteva žrtve. Ne prizanaša ne otrokom, ne odraslim, loti se tudi starih ljudi. Ljudje so v strahu, da jim ne pobere otrok. (*Primorski list, 15. sept. 1910.*)

Iz ajdovskega okraja.

Dol. Otlca.

— Pri nas traja že več tednov velika in občutna suša. Pridelki so skoro vsi uničeni in le malo bo dobil kmet za svoje naporno delo.

— Sedaj kmalu bodo občinske volitve, ki bodo gotovo izpadle ugodno za našo stranko. Prej so se postavljali z Gregorinom, sedaj pa komandirajo tega čudnega poslanca v Trstu in volilcev še upraša ne nič. Tako so liberalci pogoreli na vsej črti.

— Želeli bi tudi, da se že enkrat uredi občinska cesta in drugo. Deželni odbor je nakazal že več podpore, a stvari še niso v redu. Tedaj le hitro na noge!

— Na Otlci imamo gozdno zadrugo, katere načelnik ne razpiše še po 6 letih volitev. Kaj pa mož misli? Čas je že, da se zgane, ker ljudska potrpežljivost vendar ni večna. —

Drugič še kaj malega.

Ajdovščina.

— Po hudi suši smo imeli minoli petek pri nas hudo nevihto. Ulila se je še precej velika ploha. Padati je začela jako debela toča, ki je uničila v ajdovski in šturski okolici vse ono malo poljskih pridelkov, kar jih ni mogla suša pokončati. V predilnici je toča razbila mnogo šip. (*Primorski list, 10. avgusta 1911.*)

Časopis GORA izdaja Društvo za ohranjanje in varovanje naravne in kulturne dediščine GORA Predmeja.
Sedež uredništva je na Predmeji 35a, 5270 Ajdovščina, tel., fax: (05)36-49-023
e-mail: info@drustvo-gora.si, www.drustvo-gora.si

Uredniški odbor: Franc Černigoj, Alenka Tratnik, Iztok Velikonja
Odgovorni urednik: Milko Barišić
Lektor: Franc Černigoj
Realizacija: GK Grafika
Naklada: 300 izvodov
Oblikovanje logotipa društva Gora: Silva Karim
Fotografija na naslovnici: Miran Krapež